

ЗАВОД ЗА
ЗАШТИТУ
ПРИРОДЕ
СРБИЈЕ

СТУДИЈА О МОГУЋНОСТИМА НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА „БЕРДАП“ ЗА МЕЂУНАРОДНЕ НОМИНАЦИЈЕ

ЗАВОД ЗА
ЗАШТИТУ
ПРИРОДЕ
СРБИЈЕ

СТУДИЈА О МОГУЋНОСТИМА НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА „ЂЕРДАП“ ЗА МЕЂУНАРОДНЕ НОМИНАЦИЈЕ

Београд
2014. година

<i>Издавач</i>	Јавно предузеће „Национални парк Ђердап“ Завод за заштиту природе Србије
<i>За издавача</i>	Срђан Стефановић Александар Драгишић
<i>Службени консултантни</i>	Јелена Ђалић Срђан Белиј
<i>Аутори</i>	Срђан Маринчић Маја Радосављевић Мила Ристић Растко Ајтић
<i>Фотографије</i>	Срђан Маринчић
<i>Превод службених докумената</i>	Бојана Ракочевић
<i>Дизајн корица и идејног решења публикације</i>	Снежана Королија
<i>Припрема за штампу и штампа</i>	Колорит Принт, Београд
<i>Тираж</i>	100 примерака

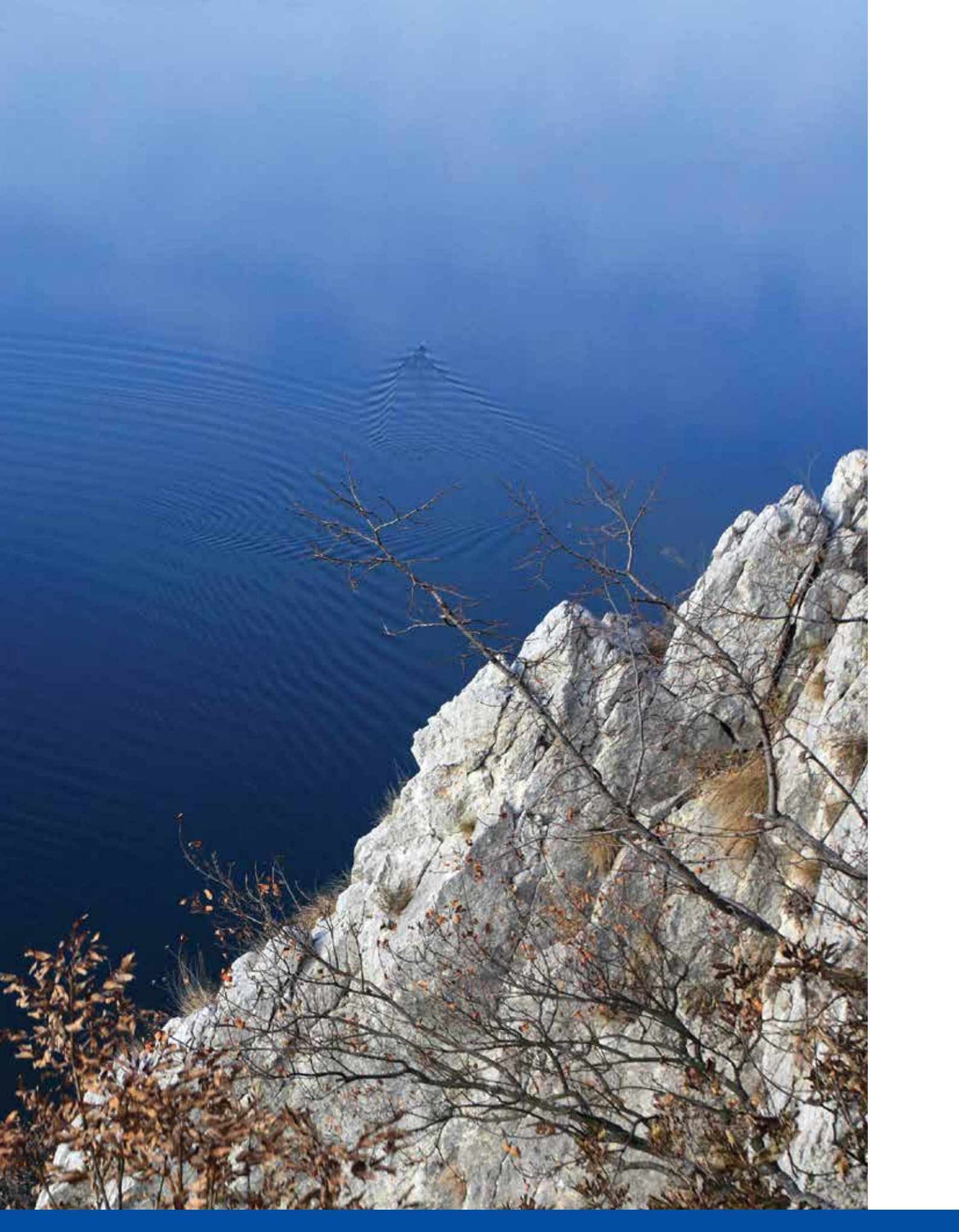

Студија је настала у оквиру пројекта BioREGIO Carpathians, суфинансираног од стране EU кроз програм транснационалне сарадње Југоисточна Европа

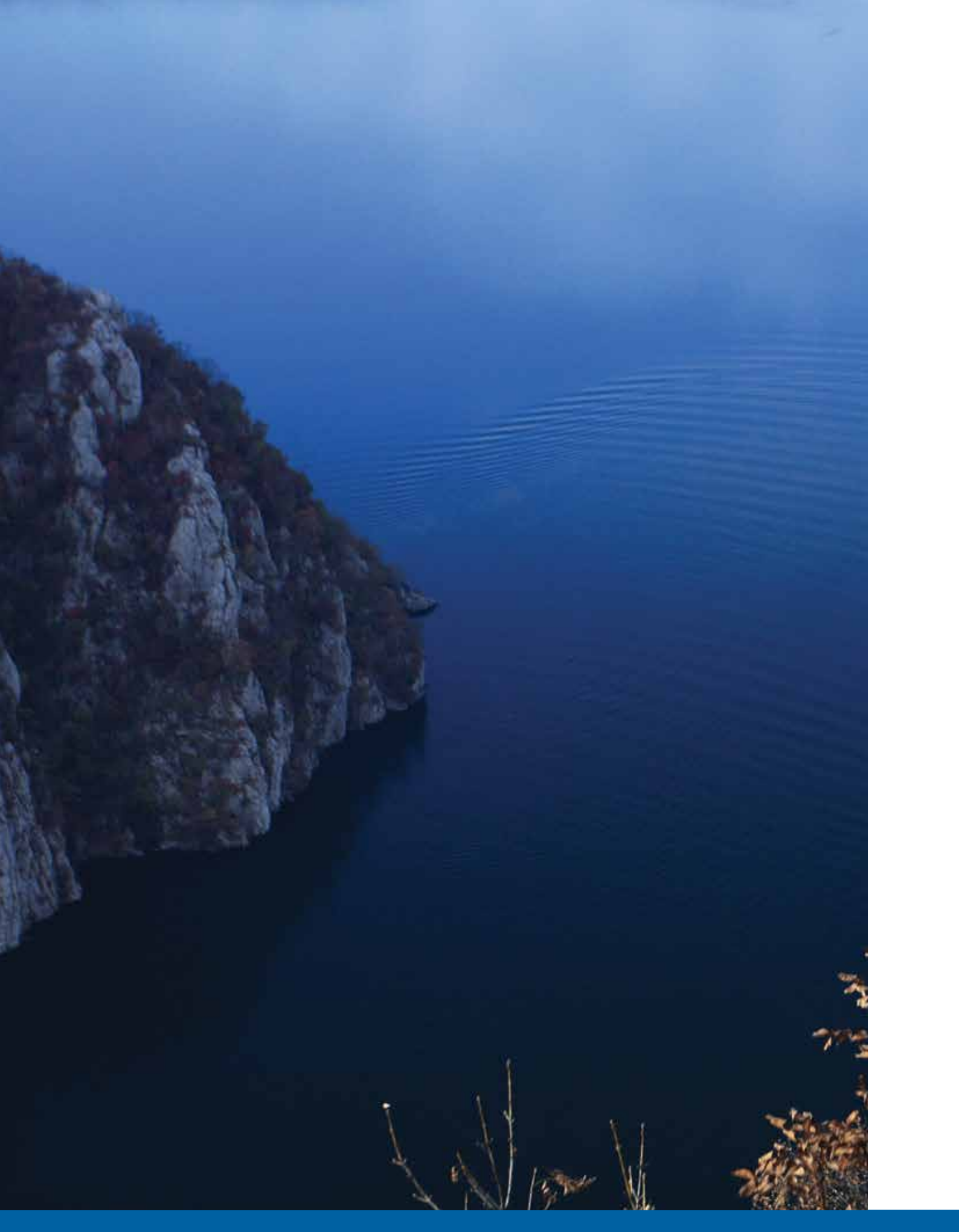
САДРЖАЈ

УВОД	7
I Кратак преглед „пет главних” конвенција о биодиверзитету	9
II Припрема за упис НП „Ђердап“ на листу светске баштине УНЕСКА	15
Конвенција о светској баштини	17
Државе потписнице Конвенције о светској баштини	17
Генерална скупштина држава потписница Конвенције о светској баштини	18
Комитет за светску баштину	19
Секретаријат Комитета за светску баштину (Центар за светску баштину)	20
Саветодавна тела Комитета за светску баштину	20
Дефиниција светске баштине	21
Културна и природна баштина	21
Мешовита културна и природна баштина	22
Културни предео	22
Покретна баштина	22
Изузетна универзална вредност	22
Припрема номинације за листу светске баштине	23
Неке од могућих користи од статуса добра светске баштине	23
Информисање о светској баштини - важни документи	24
Процес уписа добара на листу светске баштине	24
Припрема номинације	25
Формат и садржај номинација	25
Услови за номинацију различитих врста добара	27
Прелиминарна листа	28
<i>Зашто су важне Прелиминарне листе?</i>	28
<i>Номинациони досије</i>	28
<i>Критеријуми за избор</i>	29
<i>Ограничење броја номинација које се подносе на процену</i>	29
<i>Рокови и процедуре</i>	29
<i>Саветодавна тела</i>	30
<i>Комитет светске баштине</i>	30
<i>Центар светске баштине</i>	31

Критеријуми за процену изузетне универзалне вредности	31
Однос између природних, културних и мешовитих добара, и културни предео	36
Компаративна анализа са другим сличним добрима	37
Прекогранично добро	39
III Међународни програм о човеку и биосфери	41
Историјат и стратешки оквир Светске мреже резервата биосфере	43
Резервати биосфере	45
Номинација и управљање	48
МАВ програм у нашој земљи	49
Подручје Националног парка Ђердап као будући резерват биосфере	50
IV Геопарк номинација	53
Појам и дефиниција	55
Светска мрежа Геопаркова (Global Geoparks Network-GGN)	55
Повеља светске мреже Геопаркова	57
Европска мрежа Геопаркова	57
Повеља европске мреже Геопаркова	58
Критеријуми за чланство у GGN/EGN	59
I Део – Критеријуми	59
<i>Величина и позиција</i>	59
<i>Управљање и локално учешће</i>	60
<i>Економски развој</i>	61
<i>Образовање</i>	61
<i>Заштита и конзервација</i>	62
<i>Глобална мрежа</i>	63
II Део – Подношење извештаја и периодичан преглед	64
Поступак за приступање европској мрежи геопаркова	65
Пријаве из Европских земаља	65
Геолошка, биолошка и предеона разноврсност Ђердапа	66
Испуњеност критеријума за Геопарк номинацију	67
Шта ће НП „Ђердап“ добити са чланством у GGN/EGN?	69
V Прекогранична сарадња – препоруке и закључци	71
Литература	77

Национални парк Ђердап одликују изванредни капацитети за развијање међународне сарадње, нарочито прекограничне и регионалне сарадње, што је условљено његовим специфичним географским положајем, као и изузетним природним карактеристикама које су од, не само националног, него и ширег, светског значаја.

У оквиру граница Националног парка или у његовом окружењу, налазе се међународно категорисана подручја:

- Међународно значајно подручје за птице установљено према програму *Important Bird Areas* - ИВА, под именом „Ђердап“;
- Међународно значајна биљна подручја установљена према програму *Important Plant Areas* – ИРА, под именом „Ђердап“ и „Кладово-Радујевац“;
- Одабрано подручје за дневне лептире у оквиру Међународног програма *Prime Butterfly Areas* – РВА, установљено под именом „Ђердап“;
- једно од 61 Емералд подручја, установљено под именом „Национални парк Ђердап“ као део Емералд мреже (*Emerald Network of Areas of Special Conservation Interest*);
- тзв. Карпатско подручје, тј. једино подручје примене Оквирне конвенције о заштити и одрживом развоју Карпата у Србији;
- једно од подручја у Србији које је укључено у Европски зелени појас – *Green Belt*, Програма Међународне уније за заштиту природе.

Национални парк „Ђердап“ својевремено је уврштен на прелиминарну листу предлога за Унесков програм светске природне баштине са још четири заштићена подручја, а у оквиру Унесковог програма „Човек и биосфера“ (*Man and Biosphere - MAB*), предложен за номинацију за резерват биосфере. У поступку је номинација НП „Ђердап“ за једанаесто Рамсарско подручје, односно подручје од међународног значаја по основу Рамсарске конвенције. Национална асоцијација за заштиту геонаслеђа, у оквиру послова инвентаризације геонаслеђа Србије, издвојила је Ђердап као објекат геонаслеђа Србије светског нивоа вредности.

ИВА и EMERALD подручја представљају окосницу европске еколошке мреже NATURA 2000 кроз коју се врши примена кључних прописа Европске уније у области заштите природе - Директиве о стаништима (*Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora*) и Директиве о птицама (*Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the conservation of wild birds*). *Укљученост Ђердапа у еколошку мрежу Србије и будућу еколошку мрежу Европе ошваре нове аспекти међународног карактера заштите природе. Међутим, развој међународне сарадње између Србије и Румуније, свакако се највише одразио на међународне аспекти заштите природних вредности Ђердапске клисуре.* Прекогранична сарадња са суседном Румунијом успостављена је, пре свега, изградњом ХЕПС „Ђердап“. Основа добре сарадње два подручја темељи се и на културним везама успостављеним између припадника румунске и влашке националне мањине у Србији и српске мањине у Румунији. Све то чини реалним знатне потенцијале будуће прекограничне сарадње и одрживог развоја прекограничног подручја између двеју суседних држава.

I КРАТАК ПРЕГЛЕД „ПЕТ ГЛАВНИХ” КОНВЕНЦИЈА О БИОДИВЕРЗИТЕТУ

Један од најранијих глобалних еколошких инструмената је Конвенција о међународној трговини угроженим врстама дивље флоре и фауне (CITES), конципирана 1960-их и потписана 1973. године. Суштински, CITES међународну трговину дивљим врстама сматра главним узроком губитка биодиверзитета, те ова конвенција садржи одредбе ограничења трговине.

Тежиште глобалних конвенција о животној средини је, сходно томе, померено на заштиту појединих станишта, као што су влажна станишта (Конвенција о влажним стаништима, Рамсар, 1971.), локалитети природне или културне вредности (Конвенција о светској баштини, 1972.), или заштита миграторних врста (Конвенција о миграторним врстама, 1983.). Прекретница је била 1992. године са Конвенцијом о биодиверзитету, која представља први глобални, свеобухватни споразум којим се еколошки, социјални и економски циљеви сврставају у исти ранг.

Иако различите по концепцији, обиму и филозофији, свих пет конвенција се обично сматрају конвенцијама које се односе на биодиверзитет. За разлику од других питања, посебно трговине, не постоји ниједно међународно тело које се бави животном средином. Свих пет конвенција које се односе на биодиверзитет, на пример, спроводе се независно и имају одвојене секретаријате, иако се све већа пажња посвећује стварању синергије и избегавању дуплирања.

КОНВЕНЦИЈА О МЕЂУНАРОДНОЈ ТРГОВИНИ УГРОЖЕНИМ ВРСТАМА ДИВЉЕ ФЛОРЕ И ФАУНЕ, 1975. (CITES)

CITES представља израз заједничког напора земаља да спрече нестајање врста као последице међународне трговине дивљим врстама. Ова конвенција се спроводи стављањем под контролу међународне трговине примерцима појединих врста. Што је веома значајно, од почетка спровођења Конвенције ниједна врста заштићена Конвенцијом није нестала због трговине. CITES врсте су категорисане у три Додатка, у зависности од степена угрожености врсте. Додатак I наводи врсте којима прети нестанак, за које CITES дозвољава

трговину само под строгим условима. Иако встата на Додатку II не прети нужно нестанак, CITES захтева контролисану трговину. Земља потписница Конвенције може проактивно одређене врсте да унесе у Додатак III и, на основу тога, да од других земаља потписница тражи помоћ у контроли трговине тим врстама. Текст Конвенције, који потиче из IUCN резолуције 1963, усаглашен је од стране Влада земаља потписница 1973, а ступио је на снагу 1975. CITES Конвенција сада броји преко 180 земаља потписница и њоме се штити, у различитим степенима, приближно 5.600 врста животиња 30.000 врста биљака.

РАМСАРСКА КОНВЕНЦИЈА, 1971.

Рамсарска конвенција, чији је формални назив Конвенција о влажним подручјима од међународног значаја, посебно као станишта птица мочварица, обезбеђује оквир за националне акције и међународну сарадњу за очување и рационално коришћење влажних подручја и њихових ресурса. Рамсарска конвенција покрива све аспекте очувања влажних станишта и њиховог «рационалног коришћења», препознајући да су влажна подручја изузетно важни екосистеми за очување биодиверзитета. Ова конвенција дефинише влажна станишта као «области мочвара, ритова, тресетишта и воде, било да су она природна или вештачка, стална или привремена, са водом која је стајаћа или текућа, слатка заслањена или слана, укључујући морска подручја чија дубина при ниској плими не прелази 6 m». До данас, Рамсарска конвенција је остала једина глобална конвенција које се бави одређеним типом станишта. Конвенција настала 1962. на конференцији о заштити птица мочварице, усвојена је у Рамсару, у Ирану, 1971. До данас је 168 земаља потписало ову конвенцију. До сада је овом конвенцијом у свету обухваћено 2122 локације (познате као Рамсарска станишта). Ова станишта укупно покривају 205,366,160 хектара.

У Србији је до сада проглашено 10 Рамсарских подручја која заузимају површину од 63,919 хектара. Номинација НП „Бердап“, који испуњава све услове за проглашење, је

предата крајем 2013. године. У даљем тескту су наведени неки од најзначајнијих аспеката који НП „Бердај“ чине погодним подручјем за проглашење Рамсарским подручјем.

КОНВЕНЦИЈА О СВЕТСКОЈ БАШТИНИ, 1972.

Циљ Конвенције о Светској баштини или Конвенције о заштити светске културне и природне баштине, што је њен формални назив, је да идентификује и сачува светску културну и природну баштину. Главни инструмент Конвенције је Листа светске баштине, која садржи локалитете изузетних културних и природних вредности. Преглед процеса номинације детаљно је описан у следећем поглављу Студије. Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO) у свом окриљу има Секретаријат Конвенције. IUCN - Међународна унија за заштиту природе, Међународни савет за споменике и локалитете (ICOMOS) и Међународни центар за проучавање конзервације и рестаурације културних добара (ICCROM) делују као саветодавна тела за природна и културна добра и проучавање конзервације и рестаурације културних добара. На текст Конвенција утицао је захтев за формирање “*World Heritage Trust*” на конференцији 1965. године и предлози које је разрадио IUCN 1968. године и касније их представио 1972. године на Конференцији УН о човековој средини. Конвенција је усвојена на Општој конференцији Унеска 1972. године и од септембра 2012. године броји 191 земаљу потписница. Од почетка 1970-их, Унеско Програм Човек и биосфера промовисао је мулти-зонални концепт резервата биосфере, како би се ускладило очување и одрживо коришћење биодиверзитета. Ова IUCN-ова категорија заштићених подручја охрабрује «иницијативе приватног сектора да успостави и континуирано спроводи еколошки и друштвено одрживе активности у одговарајућим зонама резервата биосфере», почевши од екотуризма и сакупљања шумских плодова у тампон зонама, до пољопривредних активности у прелазним подручјима. До 2013. године, Светску мрежу резервата биосфере сачињавало је 621 резервата биосфере, од којих 12 прекограничних резервата, у 117 земаља широм света.

КОНВЕНЦИЈА О МИГРАТОРНИМ ВРСТАМА, 1979. (БОНСКА КОНВЕНЦИЈА)

Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња (такође позната као Бонска конвенција) има за циљ да «сачува копнене, морске и птичије миграторне врсте на целом њиховом ареалу». Конвенција омогућава усвајање строгах мера заштите угрожених миграторних врста, закључивање мултилатералних споразума за очување и управљање миграторним врстама, и кооперативне истраживачке активности. Конвенција има два додатка: Додатак I представља листу миграторних врста које су класификоване као угрожене и за које је неопходна хитна међународна сарадња. Додатак II наводи и друге врсте које захтевају, или ће им у великој мери од користи бити, међународни споразуми који проистичу из Конвенције. Конвенција је ступила на снагу 1983, а од априла 2013. године има 119 земаља потписница.

КОНВЕНЦИЈА О БИОДИВЕРЗИТЕТУ (CBD), 1992.

Три основна циља Конвенције о биодиверзитету (CBD) су очување биолошке разноврсности, одрживо коришћење њених компоненти, и фер и равномерна расподела користи које проистичу из коришћења генетских ресурса. Значајан помак у односу на претходне споразуме је инсистирање Конвенције о биодиверзитету на свеобухватнијем приступу биодиверзитету, уз препознавање његових екосистема, врста и генетских нивоа. Конвенција о биодиверзитету је била један од главних исхода Конференције УН о животној средини и развоју, назване «Земаљски самит», у Рио де Жанеиру 1992. године Конвенција има 186 земаља потписница, са изузетком Сједињених Америчких Држава. Остали формални споразуми који су проистекли из «Земаљског самита» укључују Конвенцију Уједињених нација за борбу против десертификације и Оквирну конвенцију Уједињених нација о климатским променама. Протокол из Картагине о биолошкој безбедности, који настоји да заштити биолошку разноврсност од потенцијалних ризика од модификованих живих организама, као резултата савремене биотехнологије, је

тада настао из Конвенције о биодиверзитету. Државе чланице структурирале су свој рад у тематске програме, који укључују биодиверзитет мора и обалских подручја, пољопривредни биодиверзитет, биодиверзитет шума, биодиверзитет копнених вода и сувих и полу-влажних земљишта. Ове државе су, такође, разматрале повезана питања, као што су биолошка безбедност, приступ генетским ресурсима, традиционална знања, иновације и пракса, права интелектуалне своји-

не, јавно образовање и свест јавности, као и подстицајне мере. Поред тога, успостављен је посебан механизам Конвенције којим се обезбеђује размена информација и изградња капацитета. Две публикације су од посебне помоћи за разумевање Конвенције: IUCN-ов Водич о Конвенцији о биодиверзитету из 1994. године и публикација Секретаријата Конвенције - Приручник о Конвенцији о биодиверзитету из 2001.

II ПРИПРЕМА ЗА УПИС НП „ЂЕРДАП“ НА ЛИСТУ СВЕТСКЕ БАШТИНЕ УНЕСКА

КОНВЕНЦИЈА О СВЕТСКОЈ БАШТИНИ

Културна и природна баштина представља непроценљиво и незаменљиво богатство, не само за сваку земљу појединачно, већ за читаво човечанство. Губитак, услед пропадања или нестанка, било ког од тих вредних богатстава представља осиромашење баштине свих народа света. Због њихових изузетних карактеристика, може се сматрати да су делови те баштине од „изузетне универзалне вредности“ и као такви заслужују посебну заштиту од опасности које им све више прете.

Како би осигурале, у мери могућег, одговарајућу идентификацију, заштиту, очување и представљање светске баштине, државе чланице Унеска су 1972. године усвојиле Конвенцију о светској баштини. Конвенција предвиђа успостављање „Комитета за светску баштину“ и „Фонда за светску баштину“. И Комитет и Фонд функционишу већ од 1976. године.

Од усвајања Конвенције 1972. године, међународна заједница је усвојила концепт „одрживог развоја“. Заштита и очување природне и културне баштине представљају значајан допринос одрживом развоју.

Конвенција има за циљ утврђивање, заштиту, очување, представљање и преношење на будуће генерације културне и природне баштине од изузетне универзалне вредности.

Развијени су критеријуми и услови за упис добара на Листу светске баштине како би се оценила изузетна универзална вредност добара, и како би послужили државама потписницама у заштити и управљању добрима светске баштине.

Када неком добру уписаном на Листу светске баштине прети озбиљна и конкретна опасност, Комитет разматра његово стављање на Листу светске баштине у опасности. Када се уништи изузетна универзална вредност добра која је била разлог за његов упис на Листу светске баштине, Комитет разматра брисање тог добра са Листе светске баштине.

Конвенција о заштити светске и културне природне баштине налази се на следећој веб адреси:

<http://www.kultura.gov.rs/docs/stranice/82128418889499865927/9.%20Konvecija%20o%20zastiti%20svetske%20kulturne%20i%20prirodne-bastine%20%281972%29.pdf>

Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2013)

- ANNEXES 1 – 9, (*Оперативне смернице за имплементацију Конвенције о светској баштини (2013) - Анекси 1 – 9*) у *даљем тексту Оперативне смернице*, налази се на следећој веб адреси:

<http://whc.unesco.org/archive/opguide13-en.pdf>

ДРЖАВЕ ПОТПИСНИЦЕ КОНВЕНЦИЈЕ О СВЕТСКОЈ БАШТИНИ

Државе се подстичу да постану стране потписнице Конвенције. Модел инструмената за ратификацију/прихватање и приступање дат је у Анексу 1. Оригинална потписана верзија треба да се пошаље генералном директору Унеска. Листа држава потписница Конвенције налази се на следећој веб адреси: <http://whc.unesco.org/en/statesparties>

Државе потписнице Конвенције се подстичу да осигурају учешће широког круга заинтересованих страна, укључујући и управљаче заштићених подручја, локалне и регионалне управе, локалне заједнице, невладине организације (НВО) и друге заинтересоване стране и партнере на утврђивању, номинацији и заштити добара светске баштине.

Државе потписнице Конвенције треба да доставе Секретаријату имена и адресе владине(их) организације(а) првенствено одговорних за контакт за имплементацију Конвенције на националном нивоу, тако да Секретаријат може слати све примерке службене преписке и документа тим националним контактима по потреби. Листа тих адреса се налази на следећој веб адреси: <http://whc.unesco.org/en/statespartiesfocalpoints>.

Државе потписнице се подстичу да објављују информације на националном нивоу и да осигурају њихову актуелност.

Државе потписнице се подстичу да редовно окупљају своје стручњаке за културну и природну баштину како би се дискутовало о спровођењу Конвенције. Државе потписнице могу по потреби укључити и представнике саветодавних тела и друге стручњаке.

Уз пуно поштовање суверенитета држава на чијој се територији налази културна и природна баштина, државе потписнице Конвенције препознају колективни интерес међународне заједнице да сарађује на заштити ове баштине. Државе потписнице Конвенције о светској баштини имају одговорност да:

- осигурају утврђивање, номинацију, заштиту, очување, представљање и преношење на будуће генерације културне и природне баштине која се налази на њиховој територији и да пружају помоћ другим државама потписницама које је затраже;
- усвајају опште јавне политике како би се баштини дала функција у животу заједнице;
- интегришу заштиту наслеђа у свеобухватне програме планирања;
- успостављају службе за заштиту, очување и представљање баштине;
- развијају научне и техничке студије ради утврђивања радњи које би предупредиле опасности које прете баштини;
- предузимају одговарајуће законске, научне, техничке, административне и финансијске мере на заштити баштине;
- промовишу успостављање или развој националних или регионалних центара за обуку у области заштите, очувања и представљања баштине и подстичу научно-истраживачке активности на овим пољима;
- не предузимају никакве намерне мере које посредно или непосредно штете њиховој баштини или баштини друге државе потписнице Конвенције;
- достављају Комитету светске баштине инвентар добара погодних за упис на Листу

светске баштине (у даљем тексту: Листа потенцијалних добара);

- дају редовне доприносе Фонду за светску баштину, чији износ одређује Генерална скупштина држава потписница.
- разматрају и подстичу успостављање националних, јавних и приватних фондова или удружења како би се олакшале донације за заштиту светске баштине;
- пружају помоћ међународним кампањама за прикупљање средстава које организује Фонд за светску баштину;
- користе образовне и информационе програме како би код свог народа оснажиле степен до кога цене и поштују културну и природну баштину како је дефинисана члановима 1 и 2 Конвенције и стално обавештавају јавност о опасностима које прете тим добрима;
- достављају информације Комитету за светску баштину о имплементацији Конвенције о светској баштини и стању очуваности добара; и
- државе потписнице се подстичу да присуствују седницама Комитета за светску баштину и његових помоћних органа.

ГЕНЕРАЛНА СКУПШТИНА ДРЖАВА ПОТПИСНИЦА КОНВЕНЦИЈЕ О СВЕТСКОЈ БАШТИНИ

Генерална скупштина држава потписница Конвенције о светској баштини састаје се током заседања Генералне конференције Унеска. Генерална скупштина води своје састанке у складу са својим Пословником, који се може наћи на следећој веб адреси:

<http://whc.unesco.org/en/garules>.

Генерална скупштина утврђује јединствени проценат доприноса Фонду за светску баштину који је применљив на све државе потписнице и бира чланове Комитета за светску баштину. И Генерална скупштина и Генерална конференција Унеска добијају извјештај Комитета за светску баштину о његовим активностима.

КОМИТЕТ ЗА СВЕТСКУ БАШТИНУ

Комитет за светску баштину се састоји од 21 члана и састаје се најмање једанпут годишње (јун/јул). Он успоставља свој Биро, који се током заседања Комитета састаје онолико често колико се сматра потребним. Састав Комитета и његовог Бироа може се наћи на следећој веб адреси: <http://whc.unesco.org/en/committeemembers>.

Комитет води састанке у складу са својим Пословником, који се може наћи на следећој веб адреси: <http://whc.unesco.org/committeerules>

Мандат чланова Комитета је шест година али, како би се осигурала равномерна заступљеност и ротација, Генерална скупштина позива државе потписнице да добровољно размотре скраћење свог мандата са шест на четири године и одвраћају се од тражења узастопних мандата.

Одређени број места се може резервисати за државе потписнице које немају добра на Листи светске баштине, одлуком Комитета на седници која претходи Генералној скупштини.

Одлуке Комитета се заснивају на објективним и научним разматрањима, а свака процена која се доноси у његово име мора се спровести темељно и одговорно. Комитет препознаје да такве одлуке зависе од:

- пажљиво припремљене документације;
- темељних и конзистентних процедура;
- евалуације од стране квалификованих експерата; и
- уколико је потребно, ангажовања експерата-арбитра.

Основне функције Комитета су да, у сарадњи са државама потписницама:

- утврди, на основу Листа потенцијалних добара и номинација које подносе државе потписнице, културна и природна добра од изузетне универзалне вредности која треба заштитити по Конвенцији и уписати их на Листу светске баштине;

- испитује стање очуваности добара уписаних на Листу светске баштине путем процеса реактивног мониторинга и периодичног извештавања;
- одлучује која добра која су уписана на Листу светске баштине треба уписати у, или склонити са Листе светске баштине у опасности;
- одлучује да ли неко добро треба избрисати са Листе светске баштине;
- дефинише процедуру по којој се разматрају захтеви за међународном помоћи и спроводи студије и консултације по потреби пре доношења одлуке ;
- одређује како се средства Фонда за светску баштину могу најсврхисходније искористити да би се помогло државама потписницама у заштити њихових добара од изузетне универзалне вредности;
- тражи начине да се увећа Фонд за светску баштину;
- подноси извештај о својим активностима сваке две године Генералној скупштини држава потписница и Генералној конференцији Унеска;
- прегледа и периодично евалуира примену Конвенције;
- ревидира и усваја Оперативне смернице.

Како би се олакшала примена Конвенције, Комитет прави Стратешке циљеве који се периодично прегледају и ревидирају како би се дефинисали општи и конкретни циљеви Комитета ради осигуравања делотворног решавања нових претњи по светску баштину.

Важећи Стратешки циљеви су:

- оснажити веродостојност Листе светске баштине;
- осигурати делотворно очување добара светске баштине;
- промовисати развој делотворне изградње капацитета у државама потписницама;
- повећати ниво јавне свести, укључености

и подршке светској баштини путем комуникације;

- Унапредити улогу локалних заједница у примени Конвенције о светској баштини.

СЕКРЕТАРИЈАТ КОМИТЕТА ЗА СВЕТСКУ БАШТИНУ (ЦЕНТАР ЗА СВЕТСКУ БАШТИНУ)

Комитету за светску баштину помаже Секретаријат кога именује генерални директор Унеска. Функцију Секретаријата сада обавља Центар за светску баштину, конкретно у ту сврху основан 1992. године. Генерални директор је именовано директора Центра за светску баштину за секретара Комитета. Секретаријат помаже и сарађује са државама потписницама и саветодавним телима. Секретаријат блиско сарађује са другим секторима и канцеларијама Унеска на терену.

Основни задаци Секретаријата су:

- организација састанака Генералне скупштине и Комитета;
- спровођење одлука Комитета за светску баштину и резолуција Генералне скупштине и извештавање Комитету и Генералној скупштини о њиховом извршењу;
- пријем, регистрација, провера комплетности, архивирање и прослеђивање релевантним саветодавним телима номинација за Листу светске баштине;
- координација студија и активности у оквиру Глобалне стратегије за репрезентативну, уравнотежену и веродостојну Листу светске баштине;
- организација периодичног извештавања и координација реактивног мониторинга;
- координација међународне помоћи;
- мобилизација ванбуџетских средстава за очување и управљање добрима светске баштине;
- помоћ државама потписницама у спровођењу програма и пројеката Комитета; и

- промовисање светске баштине и Конвенције путем ширења информација државама потписницама, саветодавним телима и општој јавности.

Ове активности следе одлуке и Стратешке циљеве Комитета и резолуције Генералне скупштине држава потписница и спроводе се у тесној сарадњи са саветодавним телима.

САВЕТОДАВНА ТЕЛА КОМИТЕТА ЗА СВЕТСКУ БАШТИНУ

Саветодавна тела Комитета за светску баштину су Међународни центар за проучавање очувања и рестаурације добара културне баштине - ICCROM, Међународни савет за споменике и споменичка подручја - ICOMOS и Међународна унија за заштиту природе - IUCN.

Улога саветодавних тела је да:

- дају савете о примени Конвенције о светској баштини на пољу из њихове стручне области;
- помажу Секретаријату у припреми документације за Комитет, дневног реда његових састанака и спровођењу одлука Комитета;
- помажу у припреми и спровођењу Глобалне стратегије за репрезентативну, уравнотежену и веродостојну Листу светске баштине, Глобалне стратегије обуке, периодичном извештавању и оснаживању делотворног коришћења Фонда за светску баштину;
- прате стање очуваности добара светске баштине и прегледају захтеве за међународном помоћи;
- у случају ICOMOS и IUCN, евалуирају добра номинована за упис на Листу светске баштине и Комитету подносе извештаје о евалуацији; и
- присуствују састанцима Комитета за светску баштину и Бироа у својој саветодавној функцији.

Међународни центар за проучавање очу-

ваности и рестаурацију добара културне баштине - **ICCROM**

Међународни центар за проучавање очуваности и рестаурацију добара културне баштине (у даљем тексту: ICCROM) је међународна међувладина организација са седиштем у Риму у Италији. ICCROM је основан је од стране Унеска 1956. године, а предвиђене функције су му да спроводи истраживање, документацију, техничку помоћ, обуку и програме подизања јавне свести како би се оснажило очување непокретне и покретне културне баштине.

Конкретна улога ICCROM у односу на Конвенцију укључује: да буде приоритетни партнер у обуци за културну баштину, прати стање очуваности добара светске културне баштине, прегледа захтеве за међународном помоћи које подносе државе потписнице и обезбеђује улазне податке и подршку активности изградње капацитета.

Међународни савет за споменике и споменичка подручја - **ICOMOS**

Међународни савет за споменике и споменичка подручја (у даљем тексту: ICOMOS) је невладина организација са седиштем у Паризу у Француској. Основан је 1965. године, а улога му је да промовише примену теорије, методологије и научних техника у очувању градитељског и археолошког наслеђа. Рад му се заснива на начелима Међународне повеље о очувању и рестаурацији споменика и

споменичких подручја из 1964. године (Венецијанска повеља).

Конкретна улога ICOMOS у односу на Конвенцију укључује: евалуацију добара именованих за упис на Листу светске баштине, праћење стања очуваности добара светске културне баштине, преглед захтева за међународном помоћи које подносе државе потписнице и давање улазних података и подршке за активности изградње капацитета.

Међународна унија за заштиту природе - **IUCN**

Међународна унија за заштиту природе (у даљем тексту: IUCN) окупља 1.063 организације чланице широм света, укључујући како саме државе и владине агенције, тако и стручне, међународне и невладине организације, укључујући и три чланице из Србије. IUCN се залаже за заштиту природе и природних ресурса на глобалном нивоу, док је рад Програмске канцеларије за југоисточну Европу (IUCN SEE) од оснивања 2004. године усмерен на *ујрављање заштићеним природним добрима и прекограничну сарадњу, као и заштити биолошке разноврсности и одрживо коришћење природних ресурса*. IUCN је познат по раду својих шест стручних комисија које објављују **Црвене књиге угрожених врста** (<http://www.iucnredlist.org/>), као и међународно признату **Категоризацију заштићених природних добара** (<http://www.iucn.org/wcpa/>).

ДЕФИНИЦИЈА СВЕТСКЕ БАШТИНЕ

КУЛТУРНА И ПРИРОДНА БАШТИНА

Културна и природна баштина су дефинисани члановима 1. и 2. Конвенције о светској баштини.

Члан 1.

За сврхе ове конвенције под «културном баштином» подразумевају се:

- Споменици: дела архитектуре, монументална вајарска или сликарска дела, елементи или структуре археолошког карактера, натписи, већина и групе елемената које имају изузетну универзалну вредност са историјског, уметничког или научног гледишта;
- Групна здања: групе изолованих или повезаних грађевина, које по својој архитекту-

ри, јединству и уклопљености у пејсаж представљају изузетну универзалну вредност са историјске, уметничке или научне тачке гледишта;

- Знаменита места: дела људских руку или комбинована дела људских руку и природе, као и зоне, укључујући ту археолошка налазишта која су од изузетног универзалног значаја са историјске, естетске и етнологске или антрополошке тачке гледишта.

Члан 2.

За сврхе ове конвенције под «природном баштином» подразумевају се:

- Споменици природе који се састоје од физичких или биолошких формација или скупина тих формација, а који имају изузетну универзалну вредност са естетске или научне тачке гледишта;
- Геолошке и физиографске формације и тачно одређене зоне које представљају хабитат угрожених врста животиња и биљака од изузетне универзалне вредности са научне и конзерваторске тачке гледишта;
- Знаменита места природе или тачно одређене природне зоне које имају изузетну универзалну вредност са тачке гледишта науке, конзервирања или природних лепота.

МЕШОВИТА КУЛТУРНА И ПРИРОДНА БАШТИНА

Добра ће се сматрати као «мешовита културна и природна баштина», ако задовољавају делове или целе дефиниције културне и природне баштине, наведене у члановима 1. и 2. Конвенције.

КУЛТУРНИ ПРЕДЕО

Културни предели су културна добра и представљају «комбиноване творевине природе и човека», одређене чланом 1. Конвенције. Они су илустрација еволуције људског друштва и насеобина, под утицајем физичких ограни-

чења и/или могућности у њиховом природном окружењу и под дејством узастопних, спољних и унутрашњих социјалних, економских и културних утицаја.

ПОКРЕТНА БАШТИНА

Номинације непокретне баштине, за коју је вероватно да ће постати покретна, неће бити разматране.

ИЗУЗЕТНА УНИВЕРЗАЛНА ВРЕДНОСТ

Изузетна универзална вредност подразумева културни и/или природни значај, који је до те мере изузетан, да превазилази националне границе и од општег је значаја за садашње и будуће генерације целог човечанства. Као таква, трајна заштита ове баштине је од највишег значаја за међународну заједницу у целини. Комитет дефинише критеријуме за упис добара на Листу светске баштине.

Државе потписнице су позване да поднесу номинације добара културне и/или природне вредности, за које се сматра да су од «изузетне универзалне вредности» за упис на Листу светске баштине.

Приликом уписа добра на Листу светске баштине, Комитет усваја Потврду о изузетној универзалној вредности, која ће бити кључна референца за будућу ефикасну заштиту и управљање добром.

Конвенција није намењена да обезбеди заштиту свих добара од великог интереса, значаја или вредности, већ само за листу одабраних најистакнутијих са међународног становишта. Не може се сматрати да ће добро од националног и/или регионалног значаја аутоматски бити уписано на Листу светске баштине.

Номинације поднете Комитету треба да покажу потпуну посвећеност државе потписнице очувању наслеђа, у оквиру својих могућности. Таква посвећеност мора бити у облику одговарајуће политике, правних, научних, техничких, административних и финансијских мера усвојених и предложених за заштиту добара и њихових изузетних универзалних вредности.

ПРИПРЕМА НОМИНАЦИЈЕ ЗА ЛИСТУ СВЕТСКЕ БАШТИНЕ

Може бити једно од најкориснијих искустава, у смислу задовољства и награде за труд, за оне који су укључени у овај процес. Припрема номинације пружа прилику да се:

- добро разуме, и представи међународној заједници;
- критички преиспитају познате вредности добра и процени његова веза са глобалним питањима у области природе и културе - да сврста добро у широке оквире историје природе, историје човечанства, културе и развоја;
- упореди добро на међународном нивоу са другим потенцијално сличним добрима;
- изврше пробе, створе изазови и побољша адекватност заштите добра, очувања и управљања, укључујући и заштиту његовог окружења;
- укључе и подрже заједнице и заинтересоване стране у заштити добра, очувању и управљању добром; и да се
- препозна опсег интереса у вези са добром, укључујући понекад сукобљене интересе, и да се траже начини за ефикасно остваривање различитих интереса.

НЕКЕ ОД МОГУЋИХ КОРИСТИ ОД СТАТУСА СВЕТСКЕ БАШТИНЕ:

- пружање могућности држави потписници и локалној заједници да представе добро као једно од најважнијих природних и културних места на Земљи;
- Добро често постаје водеће у систему националних заштићених подручја/локалитета, укључујући боље препознавање и бољу заштиту наслеђа у заједници;
- Међународни интерес за светску баштину често је подстицај за међународну сарадњу и заједничке напоре у обезбеђивању заштите добра;

- Могућности кориштења новчаних средстава и подршке, укључујући донације и Фонд светске баштине; и
- технике и праксе за заштиту, очување и управљање, које се могу применити на добра националне и локалне баштине.

Процес номинације за Листу светске баштине представља пут који изискује време и труд. Припрема номинације обично подразумева најмање две године рада - понекад више година. Добра припрема и организација процеса номинације смањиваће време и труд на минимум. С друге стране, недостатак припреме често продужава време и умножава напор.

Врста номинованог добра, такође, може да утиче на потребно време и напор. На пример, добро истражен културни споменик или локалитет може да захтева много мање компликован и мање дуготрајан процес номинације него, на пример, велико природно добро вишеструке намене, историјски град, културни предео или културна рута. У овом другом случају, заинтересованих страна је, углавном, више, што резултира компликованијим системом управљања или планирања. У другим случајевима, време може бити потребно да се обезбеди адекватан тематски контекст, ако релевантна тематска студија већ не постоји.

Номинације за Листу светске баштине се у основи баве потенцијалним изузетним универзалним вредностима добра. Процес номинације не би требало да буде мотивисан првенствено констатованим могућностима економског развоја.

Номинација за Листу светске баштине је, такође, само почетак много дужег пута ка побољшању процеса очувања на свим нивоима. Ако је номинација успешна, упис на Листу светске баштине обавезује државу потписницу на даље старање о добру, како би се осигурала заштита, очување и непрекидно управљање његовом изузетном универзалном вредношћу.

ИНФОРМИСАЊЕ О СВЕТСКОЈ БАШТИНИ - ВАЖНИ ДОКУМЕНТИ

Важан први корак у доброј припремљености је бити добро информисан о систему Светске баштине, процесима и другим информацијама, посебно релевантним за добро које се номинује.

Потребно је сакупити списак препоручених референтних докумената са којима се треба упознати. Многи од ових докумената су доступни преко интернета или на други начин у штампаној форми, коју издају релевантне организације.

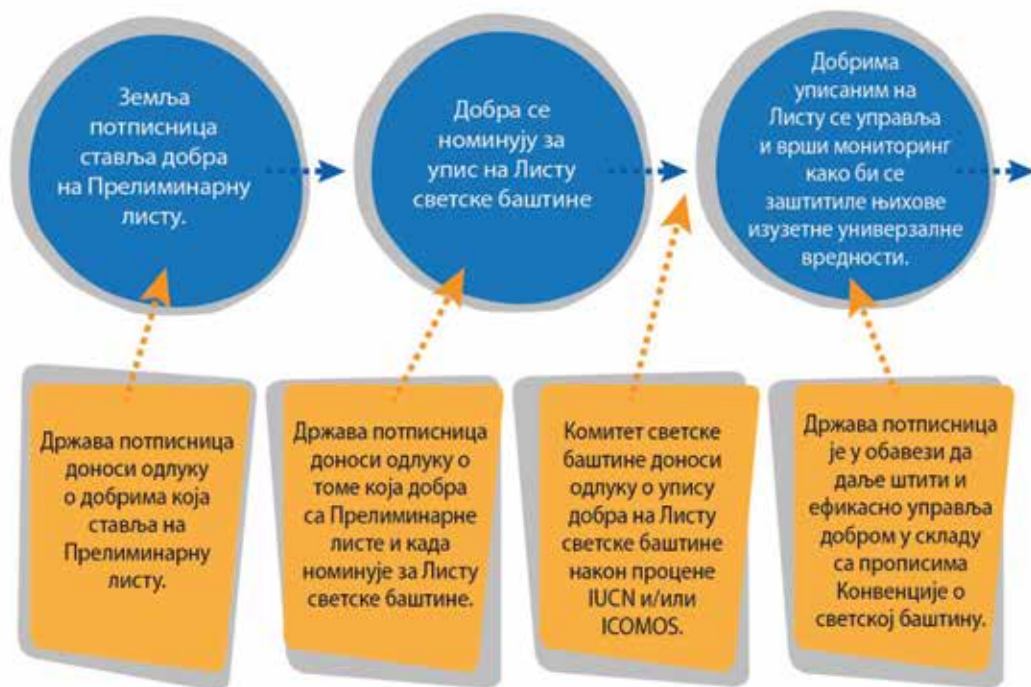
ПРОЦЕС УПИСА ДОБАРА НА ЛИСТУ СВЕТСКЕ БАШТИНЕ

Процеси номинација и уписа добара на Листу светске баштине у основи су Конвенције светске баштине, и обавеза су држава потписница Конвенције. Ове обавезе покривају три кључне области:

- припрему привремених (тентативних) листи;
- припрему номинација;
- ефикасно управљање добрима која су уврштена како би се заштитила, очувала и како би се управљало њиховом изузетном универзалном вредношћу.

Процес уписа на Листу сажето је приказан у дијаграму (Слика 1), заједно са различитим одговорностима земље потписнице и Комитета светске баштине.

Само земље које су потписале Конвенцију светске баштине могу да поднесу номинације добара на својој територији, која ће бити разматрана за упис на Листу светске баштине. Кључни елементи у процесу номинације су сумирани у даљем тексту.

Слика 1. Сажетак корака у процесу номинације и главне обавезе државе потписнице и Унеско Комитета светске баштине

ПРИПРЕМА НОМИНАЦИЈЕ

Номинациони документ је примарни основ по коме Комитет разматра упис добара на Листу светске баштине. Сви релевантни подаци са њиховим извором треба да буду укључени у номинациони документ.

Анекс 3. даје смернице државама потписницама за припрему номинација специфичних врста добара.

Пре него што државе потписнице започну припрему номинације добра за упис на Листу светске баштине, треба да се упознају са циклусом номинација, описаним у даљем тексту. Пожељно је да се изврше иницијалне припреме којима би се утврдило да добро има потенцијал за аргументацију изузетне универзалне вредности, укључујући и интегритет или аутентичност, пре комплетирања номинационог досијеа, који би, као процес, могао да буде скуп и дуготрајан. Такав вид припреме треба да укључи прикупљање расположивих података о добру, тематске студије, елаборате о потенцијалу за демонстрирање изузетне универзалне вредности, укључујући и интегритет или аутентичност, или почетну упоредну студију добра у његовом ширем глобалном или регионалном контексту, укључујући анализу у контексту студија које сачињавају Саветодавна тела, а које се односе на анализу очекиваног и стварног стања. Овакав рад ће омогућити изводљивост потенцијалне номинације у раној фази и тиме ће бити избегнуто коришћење ресурса за номинације које вероватно неће бити успешне. Државе потписнице треба да контактирају Саветодавна тела и Центар светске баштине у најранијој фази номинације, зарад добијања информација и смерница.

Учешће локалног становништва у процесу номинације је од суштинског значаја у омогућавању заједничке одговорности у управљању добром. Државе потписнице се подстичу да припремају номинације уз учешће различитих заинтересованих страна, укључујући управљаче, локалне и регионалне власти, локалне заједнице, невладине организације и друге заинтересоване стране.

Државе потписнице се подстичу да контактирају Секретаријат, који може да пружи помоћ током процеса номинације.

Секретаријат такође може да обезбеди:

- 1) помоћ у идентификовању одговарајућих мапа и фотографија, као и националних агенција од којих се оне могу добити;
- 2) примере успешних номинација, услове управљања и законске одредбе;
- 3) смернице за номинацију различитих врста добара, као што су културни предео, градови, канали и путеви наслеђа (Анекс 3);
- 4) смернице за номиновање низа прекограничних добара.

Државе потписнице могу било када током године да поднесу предлоге номинација Секретаријату, који их прегледа и коментарише. Међутим, од држава потписница ће се очекивати да су до 30. септембра претходне године Секретаријату доставиле предлоге номинација чије коначне верзије желе да поднесу до 1. фебруара, који представља крајњи рок. Достављени предлози номинација треба да садрже мапе које показују границе предложеног локалитета. Предлози номинација се могу поднети у електронској форми или одштампани (само 1 копија без анекса, осим за мапе). У оба случаја треба да садрже пропратно писмо.

Номинације се могу поднети било када током године, али само оне који су “потпуне” и примљене у Секретаријату до 1. фебруара¹ или пре, Комитет светске баштине ће разматрати за упис на Листу светске баштине током наредне године. Комитет ће разматрати само оне номинације добара која су на Прелиминарној листи државе потписнице.

ФОРМАТ И САДРЖАЈ НОМИНАЦИЈА

Номинације добара за упис на Листу светске баштине треба да буду припремљене у складу са Анексом 5.

У Анексу 5. обухваћени су следећи сегменти:

1. Идентификација добра
2. Опис добра
3. Оправданост уписа на Листу

4. Очуваност и фактори који утичу на добро
5. Заштита и управљање
6. Праћење
7. Документација
8. Контакт информације надлежних органа
9. Потпис у име државе или држава потписница

Номинације за Листу светске баштине се процењују на основу садржаја, а не изгледа.

Да би се номинација сматрала «потпуном», следећи захтеви (видети Анекс 5) требало би да буду испуњени:

Ако је 1. фебруар викенд, номинација мора бити примљена у петак до 17.00 часова.

1. Идентификација добра

Границе добра које се предлаже морају бити јасно дефинисане, уз недвосмислено разликовање номинованог добра од било које заштитне зоне (ако постоји). Мапе морају бити довољно детаљне (види објашњење у одељку 1.е у Анексу 5) како би се прецизно утврдило која површина земљишта и/или воде је номинована. Званичне, ажурне топографске мапе, које доставља држава потписница, а које садрже границе добара и заштитне зону (ако их има), треба да буду достављене, ако је могуће, у штампаној верзији. Номинација ће се сматрати «непотпуном» ако не укључује јасно дефинисане границе.

2. Опис добра

Опис добра треба да подразумева идентификацију добра, као и преглед његове историје и развоја. Сви саставни делови који су мапирани ће се идентификовати и описати. У случају када се предлаже низ номинација, сваки саставни део номинације мора јасно бити описан.

Историја и развој добра треба да опише како је добро достигло свој садашњи облик и значајне промене које је претрпело. Ова информација треба да пружи важне чињенице неопходне као потпора аргументу да добро задовољава критеријуме изузетне универзалне вредности и услове интегритета и/или аутентичности.

3. Оправданост уписа на Листу

Добро се, на основу критеријума за процену изузетне универзалне вредности Светске баштине (Члан 77. Оперативних смерница), предлаже за упис на Листу заједно са јасно наведеним аргументом за коришћење сваког критеријума. На основу критеријума, предложена Потврда изузетне универзалне вредности за добро које је припремила држава потписница, појасниће зашто добро завређује упис на Листу светске баштине. Упоредна анализа добра и њему сличних добара, било оно на листи Светске баштине, како на националном тако и на међународном нивоу, или не, такође ће бити обезбеђена. Упоредна анализа ће објаснити значај номинованог добра у његовом националном и међународном контексту. Потврде интегритета и / или аутентичности биће укључене и показаће на који начин добро задовољава прописане услове.

Компаративне анализе, које припремају државе потписнице у процесу номинације добара за упис на Листу светске баштине, не би требало мешати са тематским студијама које припремају Саветодавна тела на захтев Комитета.

4. Очуваност и фактори који утичу на добро

Овај одељак требало би да садржи прецизне податке о тренутном стању и очуваности добра (укључујући и информације о његовом физичком стању и мерама очувања). Он такође треба да укључи опис фактора који утичу на добро (укључујући факторе угрожавања). Подаци у овом одељку представљају основне податке неопходне за праћење стања очуваности номинованог добра у будућности.

5. Заштита и управљање

Заштита: Одељак 5 би требало да укључи списак законодавних, регулаторних, уговорних, планских, институционалних и/или традиционалних мера, најрелевантнијих за заштиту добра, као и да обезбеди детаљну анализу начина на који се ова заштита заправо остварује. Текстови или абстракти текстова о правној регулативи, уговорним обавезама, планирању и/или институцијама, такође

би требало да буду достављени на енглеском или француском језику.

Управљање: Одговарајући план управљања или други систем управљања је од суштинског значаја и требало би да буде део номинације. Очекује се и потврда ефикасног спровођења плана управљања или другог система управљања. Принципи одрживог развоја би требало да буду интегрисани у систем управљања.

Копија плана управљања или документација о систему управљања би требало да буде у анексу номинације. Ако план управљања није на енглеском или француском језику, у једном анексу треба дати детаљан опис његових одредби на енглеском или француском језику.

Требало би доставити и детаљну анализу или објашњење плана управљања или документаваног система управљања.

Номинација која не укључује горе наведене документе сматраће се непотпуном, осим ако се до финализације плана управљања не доставе други документи о управљању добром.

6. Праћење

Државе потписнице би требало да прикажу кључне индикаторе на локалитету и/или предложене, како би се измерило и оценило стање очуваности добра, фактори који на њега утичу, мере очувања које се спроводе на добру, периоди њиховог испитивања, као и идентитет надлежних органа.

7. Документација

Сва документација неопходна као потпора номинације треба да буде достављена. Осим тога, потребно је укључити и:

- фотографије квалитета погодног за штамп (дигиталне фотографије од 300 dpi минимум, и, ако је могуће, 35 mm слајдови, и ако је неопходно, допунски филм, видео или други аудио-визуелни материјал;
- приказ/аудиовизуелни инвентар и образац овлашћења (Анекс 5, тачка 7. а). Текст номинације треба пренети у штампани облик, као и електронски (Word и/или

PDF формат као пожељно).

8. Контакт информације надлежних органа

Детаљне контакт информације надлежних органа такође треба доставити.

9. Потпис у име државе потписнице или држава потписница

Номинација треба да буде закључена оригиналним потписом службеног лица овлашћеног за потпис у име државе потписнице.

10. Број штампаних примерака (укључујући мапе у прилогу)

- Номинације културних добара (осим културних предела): два истоветна примерка;
- Номинације природних добара и културних предела: два истоветна примерка;
- Номинације мешовитих добара: четири истоветна примерка.

11. Штампани и електронски формат

Номинације би требало да буду на А4 формату папира (или «letter») и у електронском формату (Word и/или PDF формату).

12. Слање

Државе потписнице подnose номинацију на енглеском или француском језику, са потписом овлашћеног лица, на адресу :

UNESCO World Heritage Centre

7, place de Fontenoy

75352 Paris 07 SP

France

Tel: +33 (0) 1 4568 1136

Fax: +33 (0) 1 4568 5570

E-mail: wh-nominations@unesco.org

Секретаријат задржава сву пратећу документацију (мапе, планове, фотографски материјал, итд) достављену са номинацијом.

УСЛОВИ ЗА НОМИНАЦИЈУ РАЗЛИЧИТИХ ВРСТА ДОБАРА

Прекогранична добра

Номиновано добро може да буде на:

- а) територији једне државе потписнице, или
- б) на територији свих наведених држава потписница које се граниче (прекогранично добро).

Где год је то могуће, прекограничне номинације требало би да заједнички припреме и поднесу све држава потписнице, у складу са чланом 11.3 Конвенције. Изричито се препоручује да државе потписнице успоставе комисију за заједничко управљање, или слично тело за праћење управљања целокупним прекограничним добром.

Проширење постојећег добра светске баштине, који се налази у једној држави потписници, може да буде предложено да постане прекогранично добро.

ПРЕЛИМИНАРНА ЛИСТА

Први корак који земља мора да предузме је израда “Инвентара” важних локалитета природне и културне баштине у оквиру својих граница, који се сматрају културном и/или природном баштином од потенцијалне изузетне универзалне вредности, те стога адекватним за упис на Листу светске баштине (поглавље II Оперативних смерница). Овај “Инвентар» је познат као Прелиминарна листа, а укључује добра за која држава потписница може да одлучи да их поднесе за упис у наредних пет до десет година. На Прелиминарним листама не би требало да буду сва могућа добра. Подаци о добрима се могу ажурирати у сваком тренутку, а од држава потписница се очекује да преиспитају и поново доставе своје прелиминарне листе најмање сваких десет година.

Обрасци за подношење Прелиминарне листе дати су у Оперативним смерницама, укључујући и посебан образац за низ транс-националних и прекограничних добара.

Државе потписнице би требало да доставе прелиминарне листе Центру светске баштине, најмање годину дана пре подношења било које номинације.

Зашто су важне прелиминарне листе?

- Комитет светске баштине не може да разматра номинацију за упис на Листу светске баштине ако добро није већ на Прелиминарној листи државе потписнице.
- Оне омогућавају прелиминарне консултације, сарадњу и договор у вези са потенцијалним добрима са статусом светске баштине између релевантних заинтересованих страна, укључујући савезне, националне, регионалне и локалне власти, власнике и/или управљаче, локалне заједнице, приватни сектор и невладине организације, као што су локални одбори/представници ICOMOS и IUCN. Овај процес може да садржи студију или студије које укључују такве заинтересоване стране.
- Оне су помоћно средство државама потписницама у изради прелиминарних студија за идентификацију добара природне и културне баштине од потенцијалног глобалног значаја.
- Оне су помоћно средство државама потписницама у идентификацији потреба које се тичу управљања и мера заштите, истовремено омогућавајући, тамо где је то потребно, допринос од стране стручњака у области природне и културне баштине.
- Оне су корисно средство планирања државама потписницама, Комитету светске баштине, Центру светске баштине и Саветодавним телима за одређивање будућих потенцијалних номинација.
- Оне су користан ресурс у вршењу упоредних анализа, као дела процеса рада на номинацијама.

Номинациони досије

Кроз припрему Прелиминарне листе и одабир добара, држава потписница може да планира када ће представити сваки номинациони досије за свако појединачно добро. Центар светске баштине пружа савете и помоћ држави потписници у припреми овог досијеа, који треба да буде свеобухватан и да садржи неопходну документацију и мапе.

Номинација се подноси Центру светске баштине ради провере комплетности. Комплетан досије Центар светске баштине шаље релевантном Саветодавном телу/телима на процену.

Критеријуми за избор

Да би били укључени на Листу светске баштине, локалитети морају бити од изузетне универзалне вредности и задовољавати бар један од десет критеријума, одговарајуће услове интегритета и аутентичности, као и услове заштите и управљања. Критеријуми Светске баштине су објашњени у Оперативним смерницама, који су, поред текста Конвенције, главно средство рада у вези са Светском баштином. Критеријуми су такође детаљније објашњени у даљем тексту.

Критеријуми се редовно ревидирају од стране Комитета како би одражавали развој самог концепта Светске баштине.

Ограничење броја номинација које се њодносе на процену

Државе чланице би требало да имају на уму да се одлуком Комитета светске баштине може ограничити број поднетих номинација, као и број номинација које се разматрају на састанку Комитета.

Текући приоритет Комитета је пожељност постизања разумне равнотеже између броја добара културног и добара природног наслеђа, укључених на Листу светске баштине.

Рокови и њроцедуре

30. септембар (пре прве године)

Рок за пријем предлога номинација у Секретаријату.

15. новембар (пре прве године)

Рок до којег Секретаријат мора да одговори на номинацију у погледу комплетности предлога номинације, и, у случају некомплетности, да укаже на недостајуће податке неопходне за потуност номинације.

1. фебруар прве године

Рок до којег комплетне номинације морају бити примљене у Секретаријату, како би биле прослеђене релевантним Саветодавним телима на оцену.

Номинације морају бити примљене до 17.00^h GMT, или, ако датум пада у време викенда, у петак до 17.00^h GMT.

Номинације примљене након овог датума биће разматране у следећем циклусу.

1. фебруар - 1. март прве године

Регистрација, процена потпуности и прослеђивање релевантним Саветодавним телима.

Секретаријат региструје сваку номинацију, обавештава државу потписницу о пријему номинације и прави инвентар њеног садржаја. Секретаријат ће обавестити државу потписницу о томе да ли је номинација комплетна.

Непотпуне номинације неће бити прослеђене релевантним Саветодавним телима на оцену. Ако је номинација непотпуна, држава потписница ће бити обавештена о подацима потребним за комплетирање номинације до 1. фебруара наредне године, како би номинација била разматрана у наредном циклусу.

Потпуне номинације се прослеђују релевантним Саветодавним телима на оцену.

1. март прве године

Рок до кога је Секретаријат у обавези да обавести државу потписницу о пријему номинације, оцени комплетности и пријему до 1. фебруара.

Март 1. године - мај друге године

Процена коју врше Саветодавна тела

31. јануар друге године

Ако је потребно, релевантна Саветодавна тела могу да затраже од држава потписница доставу додатних података у току евалуације, и то, до 31. јануара друге године.

28. фебруар друге године

Рок до кога држава потписница мора да достави тражене додатне податке релевантним Саветодавним телима, и то преко Секретаријата. Додатни подаци се Секретаријату достављају у истом броју штампаних примерака, односно примерака у електронској форми. Да би се избегла евентуална замена нових и старих текстова, ако се додатни подаци односе на измене у главном тексту номинације, држава потписница треба те промене да достави у виду допуна оригиналног текста. Измене морају бити јасно назначене. Електронска верзија новог текста треба да буде у прилогу штампане верзије.

Шест недеља које претходе годишњем заседању Комитета светске баштине у другој години

Релевантна Саветодавна тела достављају Секретаријату и државама потписницама своје процене и препоруке које се прослеђују Комитету светске баштине.

Најмање 14 радних дана пре отварања годишњег заседања Комитета светске баштине у другој години

Рок државама потписницама за исправку конкретних грешака. Државе потписнице могу, најмање 14 радних дана пре почетка заседања Комитета, да пошаљу писмо председавајућем, и копије писма Саветодавним телима, у коме су детаљно наведене евентуалне конкретне грешке идентификоване приликом процене номинација од стране Саветодавних тела.

Годишње заседање Комитета светске баштине (јун / јул) друге године

Комитет испитује номинацију и доноси одлуку.

Одмах након годишњег заседања Комитета светске баштине

Обавештење државама потписницама.

Секретаријат обавештава све државе потписнице чије је номинације прегледао Комитет, о одлукама Комитета.

Након одлуке Комитета светске баштине о упису добара на Листу светске баштине, Секретаријат се писмено обраћа држави потписници и управљачима подручја, достављајући мапу уписаног подручја, као и Потврду о изузетној универзалној вредности (као додатне референце испуњеним критеријумима).

Одмах након годишњег заседања Комитета светске баштине

Секретаријат сваке године након годишњег заседања Комитета објављује ажурирану Листу светске баштине.

Имена држава потписница, које су номиновале добра уписана на Листу светске баштине, презентују се у публикованој Листи, под следећим насловом: «Држава потписница која је поднела номинацију добра у складу са Конвенцијом».

У месецу након затварања годишњег заседања Комитета светске баштине

Секретаријат свим државама потписницама прослеђује објављени извештај о свим одлукама Комитета светске баштине.

Саветодавна тела

Номиновано добро може да буде независно процењено од стране једог или оба Саветодавна тела, која именује Конвенција светске баштине, а то су, за културна добра, ICOMOS, а IUCN за природна добра. Треће Саветодавно тело је ICCROM, међувладина организација која Комитету пружа стручне савете о очувању и праћењу стања културних локалитета, као и о обуци и активности на изградњи капацитета.

Комитет светске баштине

Када је завршена номинација и процена добра, међувладин Комитет светске баштине доноси коначну одлуку о његовом упису. Једном годишње Комитет се састаје да донесе одлуку о томе која ће добра бити уписана на Листу светске баштине. Поред одлуке о упису на листу или одбијања захтева за упис на листу, Комитет такође може да одложи но-

минацију или да затраж додатне информације о добру од државе потписнице.

Центар светске баштине

Центар светске баштине (World Heritage Centre) је Секретаријат конвенције светске баштине у даљем тексту WHC, кључно и координациона тело при Унеску за сва питања у вези са Светском баштином. WHC пружа помоћ државама потписницама у току припреме номинација, и то на различите начине, између осталог пружа примере успешних номинација, услове управљања и законске одредбе, помаже у идентификовању одговарајућих карти, даје прецизније смернице за номиновања различитих врста добара, као што су културни предели, градови, канали

и руте наслеђа или за номиновање повезаних и прекограничних добара. У сарадњи са Саветодавним телима и другим институцијама, WHC организује посебне радионице о питањима у вези са припремама номинација. Центар, такође, обезбеђује коментаре и смернице након што земље потписнице поднесу предлоге номинација Секретаријату. Центар ажурира Листу светске баштине и базу података. Када се званична номинација поднесе, Центар проверава комплетност досијеа, и ако је номинација комплетна, Центар преноси досије релевантном Саветодавном телу, док, у случају непотпуног номинационог досијеа, Центар даје смернице држави потписници о томе како да га употпуни.

КРИТЕРИЈУМИ ЗА ПРОЦЕНУ ИЗУЗЕТНЕ УНИВЕРЗАЛНЕ ВРЕДНОСТИ

Анализа потенцијала НП „Ђердап“ за номинацију кроз критеријуме за процену изузетне универзалне вредности (Члан 77. **Оперијативних смерница**)

Комитет сматра да неко добро има изузетну универзалну вредност ако то добро испуњава један или више следећих критеријума. Номиновано добро стога треба да:

(i) *представља ремек дело људског креативног стваралаштва;*

(ii) *показује значајну размену људских вредности током времена или у оквиру културног подручја у свету, најпредак у архитектури или технологији, монументалној уметности, урбанизму или уређењу предела;*

(iii) *представља јединствено или, барем, изузетно сведочанство културне традиције или цивилизације која постоји или оне која је нестала;*

(iv) *је изузетан пример типичних објеката, архитектонске или технолошке целине или предела, који илустрирају значајну фазу(е) у људској историји;*

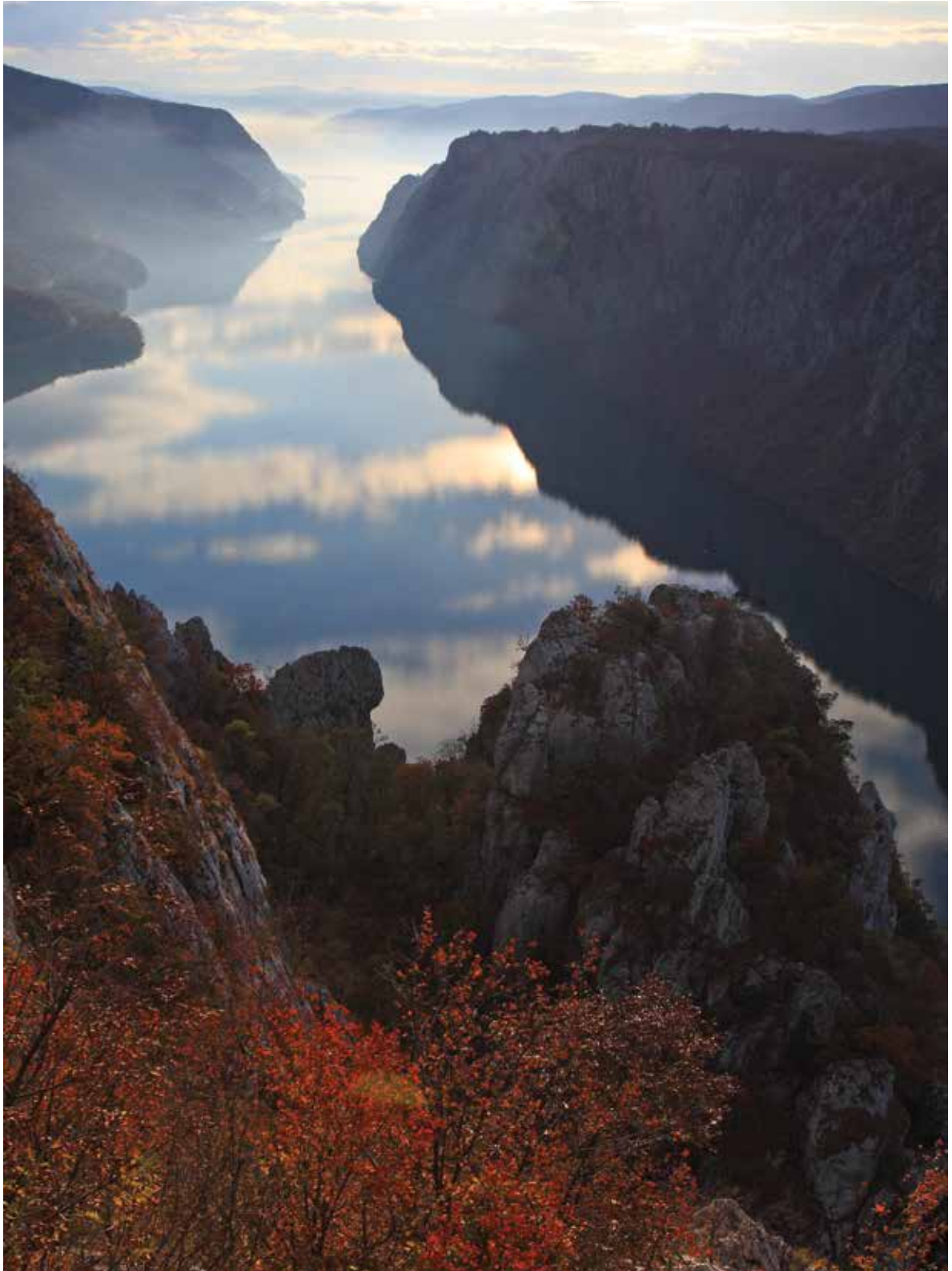
(v) *је изузетан пример традиционалне људске насеобине, коришћења земљишта, или мора, који је репрезентативан за културу (или културе) или људске интеракције са окружењем, посебно када је постојао угрожен услед утицаја из којег су настале трајне промене;*

(vi) *је директно или конкретно у вези са догађајима или обичајима који живе, идејама, или веровањима, уметничким и књижевним делима изузетног универзалног значаја. (Комитет сматра да је овај критеријум пожељно узети у обзир са другим критеријумима.);*

(vii) *садржи изузетне природне појаве или подручја изузетне природне лепоте и естетског значаја;*

Ђердапску клисуру чине три засебне клисуре и два кањона који су повезани са три котлине. То је највећа и најстарија водена пробојница која је повезивала водене басене запада и истока.

Основни природни феномен Ђердапа је маркантна клисура кроз коју протиче Дунав. На дужини од 100 km дуж десне обале Дунава, од Голупца до Караташа Ђердап се простире

Слика 2. Поглед на клисуру „Мали казан“ са видиковца „Плоче“

као уски брдско-планински простор ширине 2-8 km, уздижући се над Дунавом 50-800 m. Ђердапска клисура представља најдужу клисуру-пробојницу у Европи. Разноврстан геолошки састав и тектонски односи условили су сложен рељеф са мрежом клисура, кањона и дубоких увала који је послужио током бурне и специфичне геолошке историје да се ту формира сложени мозаик типова станишта и јединствени рефугијум терцијарне флоре, вегетације и фауне.

У целини посматрано, Ђердап представља брдско подручје, са веома израженом пластиком терена и знатном променљивошћу основних морфометријских елемената: висина, праваца, пружања, нагиба и експозиција. Изузетан естетски значај овом природном добру дају долинске стране које се стрмо уздижу изнад Дунава – у сектору Голубачке клисуре до 400 m, у сектору клисуре Госпођин вир до 500 m, те у сектору клисуре Казан чак до 700 m. У сектору клисуре Госпођин вир измерена је највећа речна дубина у Европи (локалитет Piatra Lunga, -82 m). У сектору Казана (Слика 2) ширина Дунава износи свега 150-300 m, док су долинске стране готово вертикалне, што представља естетску вредност изузетног значаја. Осим стрмих, клисурастих делова у долини Дунава и појединих његових притока, рељеф се углавном одликује блаже заобљеним формама. Вертикална диференцираност рељефа није изузетно велика, с обзиром да се висинске разлике максимално крећу око 700 метара, при чему је општа карактеристика брже или спорије уздизање терена од севера према југу. Долинама притока Дунава извршена је попречна дисекција подручја тако да се идући дуж Ђердапске клисуре запажа непрекидно смењивање долина река и потока, и развођа која их раздвајају.

Подручје Ђердапа изграђено је од метаморфних, седиментних и магматских стена. Стенске масе су протерозојске (прекамбријумске), палеозојске, мезозојске и кенозојске старости.

Јужни Карпати, преко Ђердапа, непосредно прелазе у северни део источне Србије, али исто тако је сасвим сигурно да и Балкански

венци залазе у њен југоисточни део. У Карпато-балканидима, постоје две врсте структура: старије и млађе. Старије су настајале кроз разне догађаје све негде до пре 65 милиона година, а млађе почев од око 16 милиона година. Старије структуре су дугачке, линеарне и поређане кулисно и у том плану не постоје никакве јасне границе између Јужних Карпата и Балкана. Зато се цео планински венац у науци зове Карпато-балканидима. Старе структуре су, међутим, искidane млађим у блокове који су уздигнути или спуштени и благо набрани при формирању планинских венаца. Између тих различито оријентисаних младих блокова омеђених раседима, могу да се поставе границе које имају само условни карактер. Слична ситуација је у целом орогеном луку Карпато-балканида у коме постоји низ целина нижег реда (Мали Карпати, Западни, Источни и Јужни Карпати и Балкан) између којих се налазе границе другоразредног значаја. Знатно боља, јаснија и природнија граница се налази на потезу Књажевац - Ниш. Ова друга има низ предности. Правац Књажевац - Ниш лежи у једној нешто старијој и веома маркантној дислокационој зони у којој се налазе Тимочки, Варошки, део Сврљишког и Нишки басен. То је јасна неотектонска и упадљива морфоструктурна зона која дијагонално раздваја два висински потпуно различита дела источне Србије. На југоистоку се истичу планине са висинама 1.500 и до 2.000 метара, а на западу и северозападу од поменуте зоне висине не прелазе 1.500 m и већи део тог простора није виши од 1.000 метара.

(viii) је изузетан пример значајних фаза историје Земље, укључујући трагове живота, значајне геолошке процесе у развоју рељефа, или значајне геоморфне или физиографске карактеристике;

Ђердапска клисура садржи локалитете и сегменте који представљају значајна сведочанства о геолошком (литолошком) и геоморфолошком развоју Земље.

У сектору где клисура Госпођин вир прелази у Доњомилановачку котлину налази се геолошки локалитет Гребен, са откривеним геолошким профилем у кањону Бољетинске

Слика 3. Стратиграфски профил у кањону Бољешинске реке

реке (Слике 3 и 4) који садржи непрекинути литостратиграфски стуб од најранијих геолошких периода почев од стена протерозојске старости, доњег и средњег карбона, затим перма преко кога дискордантно леже јурски седименти који поступно прелазе у креду која представља и завршни ступањ геолошког развића ове области.

Осим лито-стратиграфских, у Ђердапу постоје и морфо-стратиграфски показатељи који заузимају значајно место у утврђивању историје геолошког и геоморфолошког развоја овог дела Европе и света. У рељефу Ђердапа уочава се серија речних тераса које сведоче о фазама усецања Дунава у планински ланац Јужних Карпата. Већина тераса видљива је само у неким сегментима клисурате речне долине, али у систематском приказу који је дао географ Јован Цвијић, њихови висински положаји показују ток усецања.

Највиша тераса (на 430 m надморске висине, или 370 m изнад тока Дунава) назива се тераса Калфе. Следећа, на 260 m изнад Дунава, је тераса Казана. Према Цвијићу, ове две терасе су доње плиоцене старости. Даље усецање формирало је терасе на 210 m, 150-160 m, те 90-115 m изнад Дунава, које се везују за горњи плиоцен. Квартарну старост Цвијић приписује трима најнижим терасама, на релативним висинама 60-63 m, 27-30 m, и 10 m.

У категорији значајних геоморфолошких и физиографских појава, доминантно место заузима флувијални облик рељефа – Ђердапска клисура, детаљније описана у претходним ставкама. Осим овог облика, издвајају се и појаве и облици карактеристични за флувио-карстни рељеф. Овај тип рељефа карактеристичан је за просторе контактнoг карста, са бројним изолованим кречњачким масама чији ободи представљају дугачке линије кон-

Слика 4. Стратиграфски профил у кањону Бољатинске реке

такта карбонатних и некарбонатних стена. У флувио-карстном рељефу еволуција карста перманентно је под снажним утицајем околних флувијалних терена, што условљава развој специфичних облика. У карстним областима Ђердапа, међу којима су најзначајнији планина Мироч и гребен Цевринска греда, јављају се низови слепих долина са понорским спелеолошким објектима. Ове појаве постоје и у другим карстним областима, али овде је њихова бројност нарочито изражена. У ширем простору Ђердапа јављају се и природни камени мостови (прерасти), који представљају посебно физиографско обележје овог простора. Ови флувио-карстни облици релативно су ретки по учесталости појављивања, а овде су заступљени са четири локалитета – три природна камена моста у клисури реке Вратне, те један у сливу реке Шашке (Шупља стена).

(ix) је изузетан пример значајних еколошких и биолошких процеса у еволуцији и развоју земаљских, водених, приобалних и морских екосистема и заједница биљака и животиња;

Ђердапско подручје се одликује великом сложености, издиференцираности и разноврсношћу шумске и жбунасте вегетације, што је одраз одређеног порекла и историјског развоја и савремених услова средине. Тако је на подручју Ђердапа утврђено присуство 57 шумских заједница од чега 40 заједница има реликтни карактер. Забележено је и укупно 12 полидоминантних реликтних заједница исходног типа, 23 осиромашене реликтне заједнице, 5 реликтних заједница шибљака са јоргованом и 17 шумских заједница савременог типа.

Регистровано је присуство преко 1100 врста и подврста васкуларне флоре, што чини нешто више од четвртине укупне флоре Србије. Ђердап спада у подручје од међународног значаја за заштиту биљака (IPA – Important Plant Areas).

У фонду животињског света најбогатија је фауна птица, представљена са око 170 врста од којих су 110 гнездарице. Због разноврсности орнитофауне и присуства ретких, угрожених и у другом погледу значајних врста птица, подручје је укључено у Листу међународно значајних подручја за птице - ИВА подручја (Important Bird Areas) у оквиру програма који води Bird Life International. Већина птица утврђене су за природну реткост у Србији, а неке од њих налазе се на различитим међународним листама угрожених врста.

Фауну сисара чини преко 50 врста, међу којима су нарочито значајне оне које имају одређени статус заштите – водена ровчица, пух лешникар, шумски пух, видра, мрки медвед, вук, рис, дивља мачка, јелен европски, дивокоза, затим богата фауна слепих мишева.

Простор Ђердапа насељавају и око 23 врсте водоземаца и гмизаваца.

Фауна риба веома је богата и разноврсна и броји 61 врсту, од којих већина живи у Ђердапском језеру и Дунаву (бабушка, кечига, деверика, црноока деверика, укљева, буцов, мрена, шаран, клен, неколико врста кркуше, јегуља, дунавска харинга, црноморски слеђ, штука, скобаљ, сабљарка, плотица, црвенперка, велики вретенар, главатица, лињак, вијун, чиков, смуђ, сом и др.).

Од инсеката, најбоље је истражена фауна дневних лептира, која броји преко 100 врста, због чега је Ђердап сврстан у међународно значајна подручја одабрана за дневне лептире (РВА).

(x) садржи најважнија природна станишта за in-situ очување биолошке разноврсности, укључујући и станишта угрожених врста од изузетне универзалне вредности са ипачке гледаним науке или очувања.

* * *

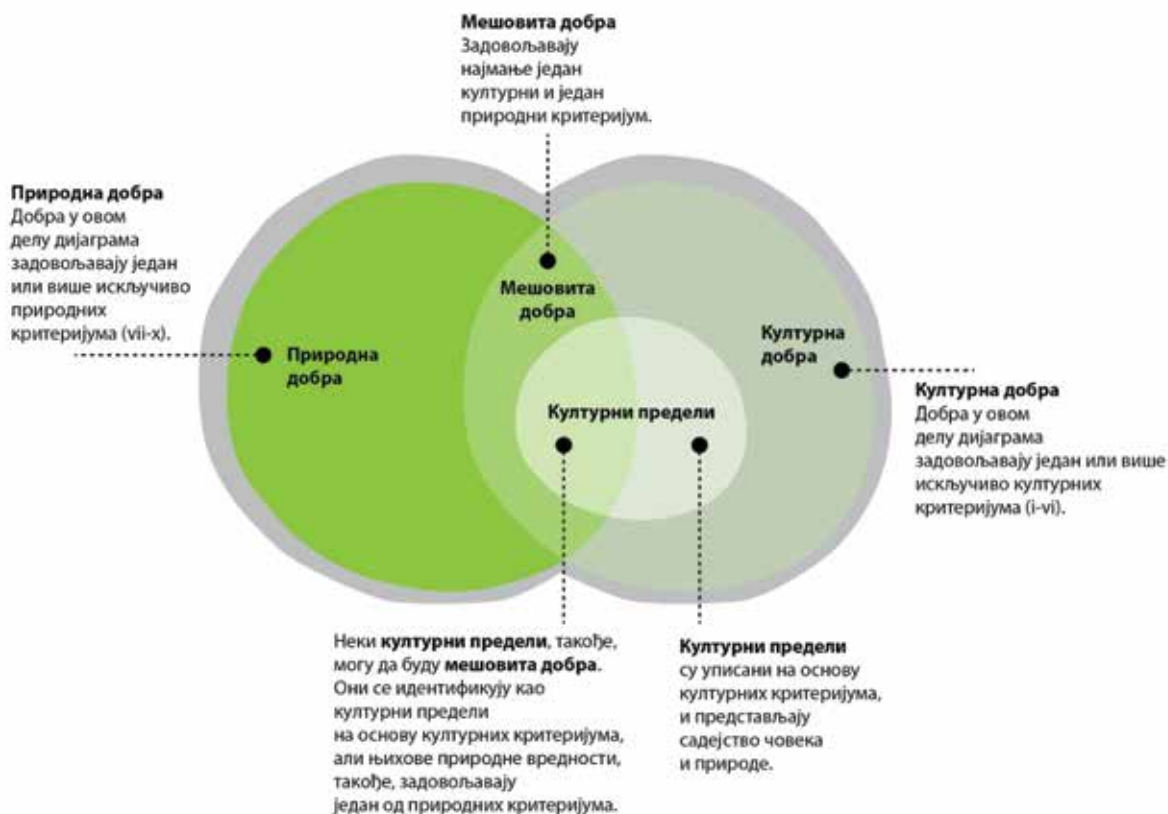
Да би се сматрало добром од изузетне универзалне вредности, добро, такође, мора да испуњава услове интегритета и/или аутентичности и мора да има адекватну заштиту и систем управљања којим се обезбеђује његово очување.

ОДНОС ИЗМЕЂУ ПРИРОДНИХ, КУЛТУРНИХ И МЕШОВИТИХ ДОБАРА, И КУЛТУРНИ ПРЕДЕО

Важно је правити разлику између мешовитих добара и културних предела. Мешовита добра су уписана под оба од најмање једног критеријума за процену изузетне универзалне вредности (Члан 77. Оперативних смерница) од (i) до (vi) и под најмање једним критеријумом од (vii) до (x), јер задовољавају оба критеријума. Изузетне универзалне вредности културних предела потичу, не од њихових културних (археолошка налазишта Голубац, Лепенски вир, Трајанова табла и др.), или природних (видети критеријуме (vii), (viii) и (ix) квалитета вреднованих независно, него из међусобног односа културе и природе, што је у случају НП „Ђердап“ изражено. Културни предели су идентификовани на основу културних критеријума. Ова добра често имају природне вредности, али обично не на нивоу који оправдава упис на основу природних критеријума. У случајевима где је упис оправдан, добро ће бити уписано као мешовито добро и културни предео.

Код неких мешовитих добара, природне и културне вредности су интегрисане и међусобно зависне. У другим случајевима, вредности нису међусобно зависне, али се налазе на истом географском положају.

Постоји десет критеријума за упис на Листу Светске баштине, који су наведени у Члану 77. Оперативних смерница. Критеријуми (i) до (vi) односе се на културна добра, и стога их вреднује ICOMOS, а преостали критеријуми (vii) до (x) односе се на природна добра која вреднује IUCN. За разлику од многих добара, која задовољавају искључиво неке природне или културне критеријуме, мешовита добра задовољавају неке, како природне, тако и

Слика 5. Однос између природних, културних и мешовитих добара, и културни предели теоретски објашњен у дијаграму

културне критеријуме. Номинације мешовитих добара вреднују IUCN и ICOMOS.

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА СА ДРУГИМ СЛИЧНИМ ДОБРИМА

Компаративна анализа објашњава значај номинованог добра у националном и међународном контексту. У ту сврху, номиновано добро се упоређује са другим добром које је слично, независно од тога да ли је оно на листи светске баштине или није. Компарацијом се утврђује сличност номинованог добра са другим, сличним добрима, у циљу истицања значаја и вредности номинованог добра.

Према значају у смислу развоја флувијалног рељефа, Ђердап може да се пореди са кањоном реке Таре (Слика 6), који је објекат светске баштине у оквиру НП Дурмитор у Црној Гори, па чак и са кањоном реке Колорадо у САД (не по димензијама, али свакако по значају у еволуцији рељефа).

Према критеријуму “Interchange of values”, тј. односу природне средине (реке) на развој људског друштва, могуће је поређење са објектом светске баштине Upper Middle Rhine Valley у Немачкој.

У смислу очувања изворних шумских биљних заједница, могуће је повући паралелу са објектима светске баштине Primeval Beech Forests of the Carpathians and the Ancient Beech Forests of Germany (трансационални објекат Немачке, Словачке и Украјине).

Према естетским вредностима, могуће је направити поређење са објектом светске баштине West Norwegian Fjords у Норвешкој (не по димензијама и типу рељефа, већ по физиографским карактеристикама подручја).

Слика 6. Кањон реке Таре, Црна Гора

ПРЕКОГРАНИЧНО ДОБРО

Ова добра су земљиште или морско подручје које се протеже преко граница две или више суседних држава потписница Конвенције.

Предност прекограничних добара представља могућност да се у једно добро укључе сва подручја и карактеристике које су показатељ изузетне универзалне вредности, независно од политичких граница. Таква добра могу да одражавају и подстакну међународну и мирољубиву сарадњу у вези са заједничким наслеђем земаља.

Припрема номинације и текућа заштита и управљање могу захтевати додатни напор због потребе за координацијом и сарадњом између институционалних оквира различи-

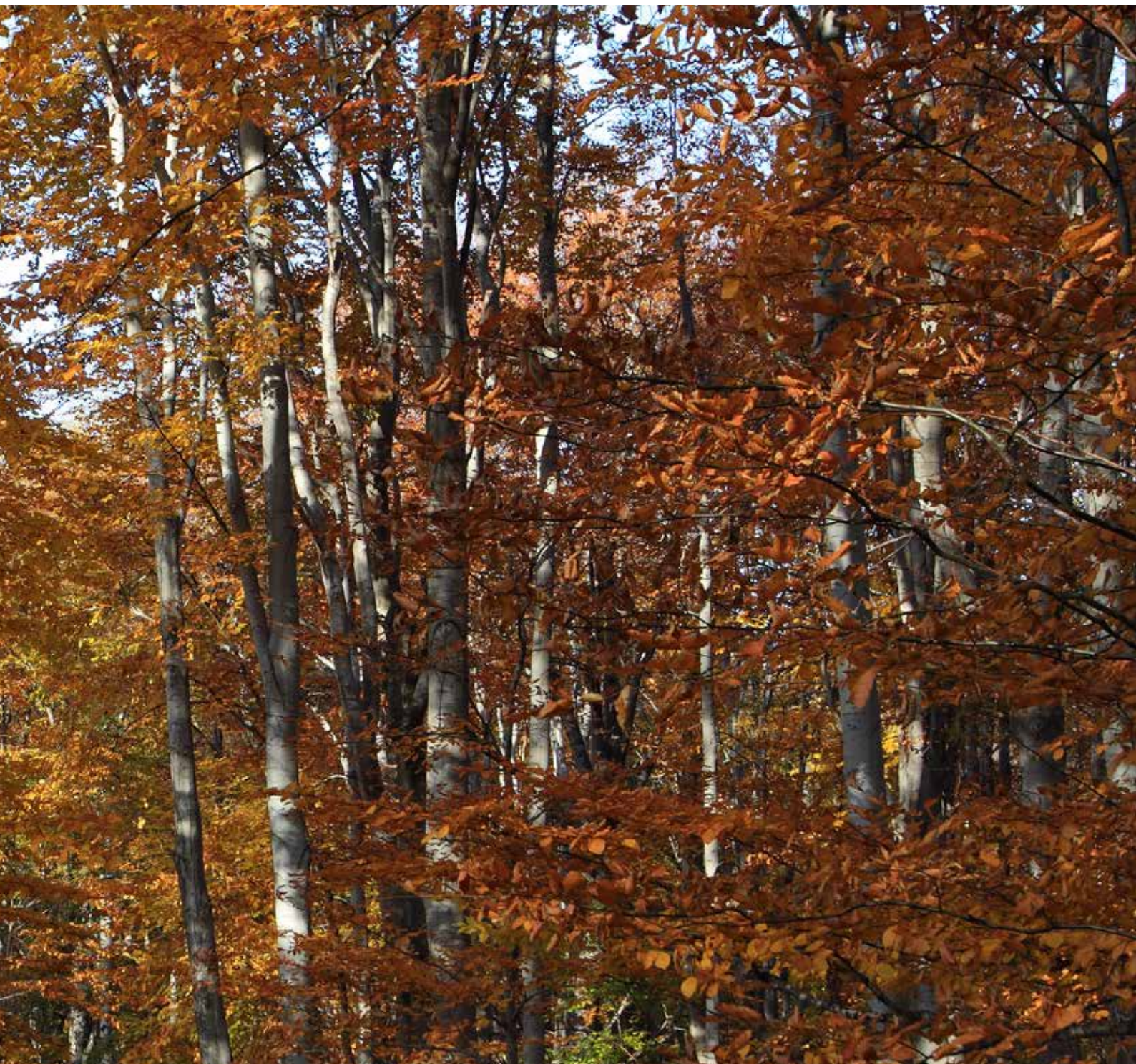
тих земаља. Могу постојати разлике у механизмима заштите и управљања, који су на располагању у свакој земљи, као и разлике у расположивости ресурса за управљање локалитетима, разлике у презентовању и очувању. За решавање таквих питања, *Оперативне смернице* препоручују формирање Комитета за заједничко управљање или неко слично саветодавно тело у вези са управљањем добром.

Осим тога, стање очуваности компоненти са обе стране границе може бити различито, што представља изазов за будуће управљање целим добром.

III МЕЂУНАРОДНИ ПРОГРАМ О ЧОВЕКУ И БИОСФЕРИ

Програм „Човек и биосфера“ (*Man and Biosphere* – МАВ) је међународни научни програм којег је Организација Уједињених нација за науку и културу – Унеско покренула 1971. године, с циљем да допринесе успостављању научне основе за унапређење односа између људи и њиховог окружења. Овим међувладиним програмом предлажу се мултидисциплинарна истраживања, демонстрације и тренинзи у управљању националним ресурсима широм света. Један од кључних задатака Програма је да, ослањајући се на достигнућа природних и друштвених наука, развија основ за рационално и одрживо коришћење и заштиту ресурса биосфере и за унапређење укупних односа између људи и њихове животне средине.

Међународним програмом „Човек и биосфера“ (у даљем тексту: МАВ) Унеско је изражен кроз екстензивну мрежу и партнерство у оквиру светске мреже резервата биосфере (*World Network of Biosphere Reserves* – WNBR), као и МАВ екосистемску и тематску мрежу. Међународне, регионалне, субрегионалне мреже имају кључну улогу у размени информација и искустава, док екосистемске и тематске мреже обезбеђују увид у моделе одрживог развоја у оквиру седам различитих проблемских тема. У оквиру Светске мреже делује EUROMAB, највећа и најстарија МАВ регионална мрежа која обухвата 52 земље, укључујући САД и Канаду са 289 резервата биосфере. Од 1986. године, национални комитети EUROMAB-а се организују скоро сваке две године.

Своје циљеве МАВ програм реализује кроз функционисање подручја која су међународно призната у оквиру светске мреже резервата биосфере. Усмеравајући се на ова подручја која се простиру на читавој Планети, у оквиру МАВ програма се

- утврђују и процењују промене у биосфери које су резултат човекових активности и деловања природе, и ефеката ових промена на људе и животну средину, нарочито у контексту климатских промена;
- проучавају и пореде динамички међуодноси између природних или приближно при-

родних екосистема и друштвено-економских процеса, нарочито у контексту све бржег губитка биодиверзитета и културног диверзитета са неочекиваним последицама које утичу на способност екосистема да наставе да пружају услуге значајне за добробит људи;

- обезбеђује основа за друштвени развој и заштиту животне средине, нарочито у условима све интензивнијег процеса урбанизације.

У оквиру МАВ програма, резервати биосфере формирају Светску мрежу резервата биосфере са циљем да се обезбеди еколошка, економска и друштвена (укључујући културну и духовну) одрживост тих подручја кроз:

- развој и координацију мреже подручја која служе за демонстрацију и стицање знања о могућностима и начинима очувања и развоја биолошког и културног диверзитета и обезбеђења екосистемских услуга за људску добробит;
- развој и интеграцију знања, укључујући науку, како би унапредили наше разумевање интеракције између људи и осталог дела природе;
- изграђивање глобалног капацитета за управљање комплексним екосистемима, нарочито кроз охрабривање развијања дијалога у друштвено-политичком контексту, еколошко образовање и мултимедијални утицај на ширу заједницу.

ИСТОРИЈАТ И СТРАТЕШКИ ОКВИР СВЕТСКЕ МРЕЖЕ РЕЗЕРВАТА БИОСФЕРЕ

Шездесетих година прошлог века, привредни замах који је уследио с опорављањем од последица ратних разарања, убрзо је суочио свет са растућим негативним посредним ефектима и последицама по животну средину човека, природне ресурсе, а нарочито, по биодиверзитет. Једно од првих упозорења на погубни утицај индустријализације по животну средину и природу стигао је 1971. го-

дине од стране 2200 научника из целог света који су се окупили тим поводом у Ментону, Канада. Годину дана касније Уједињене нације организовале су Прву међународну конференцију о животној средини у Шведској, како би се пронашао одговор на ове глобалне проблеме. Штокхолмска конференција била је повод да Унеско покрене програм који ће тражити и пружати научно утемељене одговоре за ефикасније управљање природним ресурсима, а на добробит и људи и животне средине.

Идеја о резерватима биосфере у оквиру МАБ програма покренута је 1974. године, концепт мреже резервата биосфере 1976. године када су основани и први резервати, да би се Светска мрежа резервата биосфере 2014. године састојала из 621 резервата биосфере из 117 земаља, укључујући 12 прекограничних резервата биосфере. Током неколико деценија формирана је организациона инфраструктура, организовани су тематски скупови, покретане иницијативе и изграђивани темељи за развој Светске мреже резервата биосфере. Створена је мрежа подручја широм света која се непрекидно развија, али се уједно развија и концепт резервата биосфере као огледних подручја за повезивање природе и човека у функционално јединство које води ка свеукупној добробити. Глобалне друштвене околности временом су се мењале, и сходно томе, мењао се и сам концепт функционисања резервата биосфере. При том, неколико је момената нарочито значајних за развој концепта и Мреже.

„Акциони план за резервате биосфере“ покренут је 1984. године, инициран резултатима Првог међународног конгреса о резерватима биосфере у Минску (Белорусија) који је одржан годину дана раније. Извршни савет Унеска је 1991. године основао Саветодавни комитет за резервате биосфере који се, између осталог, бавио анализом до тада постигнутог, и развијањем стратегије за будућност резервата биосфере. На Четвртном светском конгресу националних паркова и заштићених подручја фебруара 1992. у Каракасу (Венецуела), усвојена је резолуција којом се подржавају резервати биосфере, али је ова подршка убедљиво изражена и ус-

вајањем многих идеја о управљању заштићеним подручјима које су се темељиле на принципима који су у основи концепта резервата биосфере, као што је укључивање локалне заједнице, повезивање заштите природе са развојем итд.

Новембра 1995. године донета је Резолуција 2.4 Генералне конференције Унеска којом су усвојени стратегија за предузимање потребних корака за будући развој резервата биосфере и Законски оквир за светску мрежу резервата биосфере, развијени на Међународној конференцији експерата одржаној марта 1995. у Севиљи (Шпанија). Ова декларација је основ за одређивање и примену националних политика које се односе на резервате биосфере. Концептом резервата биосфере у оквиру МАБ програма свет је покушао да одговори на потребе усаглашавања очувања биодиверзитета, са припадајућим културним вредностима и друштвеног и економског развоја, што је садржано у Севиљској стратегији. Тзв. Севиљском декларацијом (Seville Strategy), и Законским оквиром (Statutory Framework of the World Network of Biosphere Reserves), наглашава се нова улога резервата биосфере по питању одрживог развоја, сходно Агенди 21, и по питању примене Конвенције о биолошком диверзитету. Стратешким препорукама из Севиље уследиле су одлуке за различите акције усмерене на развој светске мреже резервата биосфере, договорене на састанку Севиља +5, одржан 200. године у Памплони, Шпанија.

Биле су то основе за увођење значајних новина на подручју управљања резерватима биосфере, између осталог, установљене су и нове врсте резервата биосфере као што су групни (cluster) и прекогранични (transboundary) резервати биосфере.

На Трећем међународном конгресу о резерватима биосфере који је одржан фебруара 2008. године у Мадриду, усвојена је Декларација и Акциони план за период до 2013. године, који је требало да понуди основ за одговоре на убрзан процес урбанизације, климатске промене, све већи губитак биодиверзитета и друге промене које прате 21. век. Резервати биосфере су виђени и као процес

и као средство за разумевање и прилагођавање тим променама, као и за умножавање идеја и територија за тестирање иновативних развојних приступа.

РЕЗЕРВАТИ БИОСФЕРЕ

Резервати биосфере су одабрана подручја чијим функционисањем се најнепосредније остварују принципи и циљеви МАБ програма. Законским оквиром за светску мрежу, резервати биосфере су дефинисани као „подручја копнених или обалских/морских екосистема или њихових комбинација, која су међународно призната од Унесковог програма „Човек и биосфера“ (МАБ)“. Концепт резервата биосфере заснован је на кључним полазиштима МАБ програма, између осталог да су људи заједно са створеним окружењем којим се управља интегрални део биосфере и природе, да је на пољу истраживања и управљања неопходно применити екосистемски и холистички приступ, те да су мултидисциплинарне научне и образовне активности основ за унапређивање управљања ресурсима и остваривање развојних циљева на принципима одрживости. Резервати биосфере су места где се тестирају, промовишу и примењују циљеви МАБ програма, а то је остваривање одрживе равнотеже између понекад сукобљених циљева очувања биолошког диверзитета, обезбеђивања економског развоја и одржавања културних и духовних вредности човека.

Унеско препоручује употребу термина резерват биосфере, али за ова подручја могу бити одабрани и адекватнији називи, уколико се тако процени, на пример - регион биосфере, подручја, територије...

Успешним резерватима биосфере сматрају се она подручја која подстичу хармоничну интеракцију људи и природе и где се омогућава одрживи развој кроз очување природе, дијалог учесника, размену знања, смањење сиромаштва и остварење добробити човека, поштовање културних вредности и развијање друштвених способности да се проналазе успешни одговори на промене, као и да се доприноси Миленијумским циљевима UN. У том смислу, резервати биосфере су је-

динствени систем успостављања и развијања међународне сарадње путем размене знања и искустава, јачања капацитета и промоцију најбољих пракси; једна су од најзначајнијих међународних инструмената за креирање и примену принципа одрживог развоја.

Да би једно подручје било изабрано за резерват биосфере, неопходно је да испуњава одређене критеријуме и стандарде који су утврђени од стране Унеска. Својим карактеристикама, неопходно је да подручје испуњава три функције (Слика 7): очување (заштита и очување гена, врста, екосистема и предела), развој (подстрек друштвено-економском развоју који је еколошки одржив), и логистичка подршка (еколошка обука и образовање, подршка демонстрационим пројектима, истраживања). Комбинујући ове три функције, резервати биосфере би требало да постану узорни локалитети на којима се истражују и демонстрирају различити приступи очувању природних система и одрживом развоју.

Такође, неопходан критеријум је да подручје има одређену структуру, односно да има јасно утврђене и одвојене три зоне.

Сходно прописаним критеријумима, резерват биосфере чине три зоне:

- једно или више ужих (*core*) подручја која представљају зоне за очување биолошке разноврсности, где се предвиђају незнатне измене екосистема, и могу одвијати само строго усмераване и контролисане активности као што су научна истраживања и образовне акције;
- јасно издвојена тампон зона (*buffer zone*), која обично окружује или се наслања на ужа подручја, где се могу одвијати активности усклађене са потребама очувања екосистема, (образовање и истраживање, рекреација, екотуризам, традиционална пољопривреда...);
- флексибилна прелазна зона или зона сарадње (*transition area*), део подручја који је својеврсни полигон сарадње свих заинтересованих страна на реализацији разли-

Слика 7. Шемајски приказ функција резервата биосфере

читих пројеката и делатности на којима се заснива одрживи развој тог подручја.

Ове зоне (Слика 8) су замишљене као концентрични прстенови, и основа су обезбеђивања три основне функције резервата биосфере. Међутим, у пракси, ове три зоне се у резерватима биосфере различито могу примењивати сходно локалним условима. Управо концепт резервата биосфере и дозвољава креативност, слободу да се он реализује у различитим условима дефинисаним националним карактеристикама и праксама.

Законским оквиром светске мреже резервата биосфере прописани су општи критеријуми за проглашење једног подручја резерватом биосфере, између осталог услов је да: обухвата мозаик еколошких система примерен

ширим биогеографским регионима; од значаја је за очување биодиверзитета; одликује се довољном величином да има одређене све три зоне, пружа могућност за стварање претпоставки за сарадњу и учешће различитих заинтересованих јавности, укључујући приватни интерес, итд.

Замишљени као „позорница измирења човека и природе“, резервати биосфере у 21. веку имају значајан задатак да укажу на могућност остваривања миленијумских циљева по питању смањења опадања биодиверзитета, проналаска успешног одговора на климатске промене и истовремено успешних одрживих политика и пројеката који ће доприносити смањењу сиромаштва у свету. Очување биолошког диверзитета и здравих екосистема, стицање знања о природи и њеном очувању,

Слика 8. Шематски приказ зонирања резервања биосфере

као и знања и упознавање добрих пракси везано за коришћење природних ресурса на уравнотежен начин, остваривање сарадње, како у оквиру решавања проблема везано за природне ресурсе, тако и у оквиру пројеката и програма друштвеног и економског развоја уз очување природних и културних вредности. Све су то циљеви који би требало да се остваре када је подручје проглашено за резерват биосфере у оквиру МАВ програма.

Трозонална шема је основа за просторно планирање оваквих подручја и усмеравање интереса заинтересованих страна. Међутим, Мадридским акционим планом, а с обзиром на актуелне глобалне промене, сматра се значајном примена интегралног зонирања. То значи да свака од зона може, и требало би да доприноси функцији других зона или оства-

рењу и других циљева, као на пример, да ужа подручја, поред заштите природе, доприносе екосистемским услугама, или пак, прелазна зона или зона сарадње, поред едукације, истраживања, мониторинга и јачања капацитета, такође је и интегрална компонента функције заштите природе и развоја. Посебна пажња придаје се тампон зони, чија је улога да смањи негативне и спољашње утицаје људских активности на ужа подручја, али и да повезује подручје у ширем просторном контексту. Прелазна подручја имају кључну улогу и значај за друштвено-економски развој. Један од циљева на основу Севилске стратегије је да се прошире прелазне зоне тако да обухвате широка подручја погодна за управљање екосистемима и за успостављање веза између културног и биолошког диверзитета.

Управљање резерватом биосфере подразумева партнерски приступ, односно споразум између локалне заједнице, управљача, и друштва у целини, и оно би требало да буде динамичко, отворено и прилагодљиво променама, уз неопходан слободан проток информација

НОМИНАЦИЈА И УПРАВЉАЊЕ

Светском мрежом коју чине резервати биосфере широм света координира МАВ Секретаријат при седишту Унеска у Паризу, а учешће у Светској мрежи од стране држава је добровољно. Појединачни резервати биосфере су у надлежности држава у којима се налазе, и оне примењују мере у складу са националним законодавством. Такође се и питање финансирања резервата биосфере решава на нивоу државе на чијој је територији, односно држава уколико је у питању прекогранични резерват биосфере, али су извор финансија такође и различити међународни фондови и пројекти.

Чланом 5. Законског оквира за Светску мрежу резервата биосфере прописана је процедура номинације која подразумева подношење апликације од стране заинтересоване државе. За ту сврху попуњава се стандардни формулар, а за поступак номинације задужен је национални МАВ комитет (уколико га је држава чланица формирала), који га реализује у сарадњи са надлежним министарством, стручном установом, и сталном делегацијом те земље при Унеску. Севиљском стратегијом и Мадридским акционим планом дате су смернице за попуњавање формулара за номинацију. Национални комитети (и/или представници држава при Унеску) достављају попуњени формулар и пратећу документацију Секретаријату. Формулар за номинацију састоји се из три дела, и садржи општи уводни део у којем се објашњава како номиновано подручје одговара функцијама и критеријумима из Законског оквира уз потписе подршке надлежних званичних ауторитета, други део је детаљнији и односи се на природне и социјално-економске карактеристике подручја, као и картографске податке са означеним зонама, и међународни аспект и значај подручја.

с се попуњава и за периодични извештај, који се подноси за десетогодишњи период функционисања резервата биосфере.

Резервате биосфере проглашава Међународни савет за координацију МАВ програма (International Co-ordinating Council (ICC) of the MAВ Programme), на захтев заинтересоване државе на чијој територији је номиновано подручје. Ово тело, као и генералног директора Унеско, о научним и техничким питањима у вези номинације нових, или разматрања извештаја проглашених резервата биосфере, саветује Саветодавни комитет за резервате биосфере (The International Advisory Committee for Biosphere Reserves) којег чине 12 чланова, изабраних на четири године.

Државе преко националних МАВ комитета шаљу номинације са пратећом документацијом Секретаријату након што размотре потенцијално подручје сходно критеријумима у члану 4. Законског оквира. Секретаријат верификује, односно потврђује садржај апликације и пратећу документацију, и уколико сматра да је непотпуна, тражи додатне податке. Саветодавни комитет разматра номинацију, и своје мишљење и предлог упућује Међународном координационом савету који доноси одлуку о проглашењу резервата биосфере, а генерални директор Унеско обавештава заинтересовану државу о усвојеној одлуци.

Једном проглашен резерват биосфере подлеже непрекидном посматрању и преиспитивању да ли се остварују циљеви МАВ програма. Севиљском стратегијом утврђени су индикатори примене, тј. контролна листа поступака на основу којих се може пратити остварење стратешких циљева Програма у одређеном резервату биосфере. Сходно члану 9. Законског оквира, сваких десет година раде се извештаји о проглашеном резервату биосфере и шаљу Секретаријату. Резервати биосфере који не испуњавају критеријуме прописане чланом 4. Законског оквира, искључују се из Светске мреже.

МАВ ПРОГРАМ У НАШОЈ ЗЕМЉИ

Као једна од најстаријих чланица Уједињених нација, као и пуноправни члан организације Унеско, наша земља активно учествује у МАВ програму. У Србији, у оквиру комисије за сарадњу са Унеско делује Поткомитет за МАВ и климатске промене.

На територији Србије до сада је проглашен један резерват биосфере. Због изузетне очу-

ваности изворних природних вредности и изузетног значаја културних вредности, Унеско је у оквиру Програма „Човек и биосфера“ прогласио Резерват биосфере „Голија – Студеница“ (Слика 9), на површини од 53.804 хектара. Резерват биосфере „Голија-Студеница“ проглашен је 10.11.2001. године и обухвата део Парка природе „Голија“ (75.183 ha) на подручју шумских газдинстава Ивањица и Краљево.

Слика 9. Манастир Студеница - Резерват биосфере „Голија – Студеница“
(Фото документација Завода за заштиту природе Србије)

Законом о просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године („Службени гласник РС“ бр. 88/2010), предлаже се стицање међународног статуса заштите и упис у Листу резервата биосфере за подручја: Горње Подунавље (Апатинско-моношторски рит), Обедска бара, Делиблатска пешчара, Тара, Ђердап, Кучајске планине, Стара планина и Проклетије. Унеско је на својој 24. седници 11.7.2012. године прогласио прекогранични резерват биосфере Мура-Драва-Дунав између Хрватске и Мађарске, што је значајан подстрек и за укључивање Горњег Подунавља који ће потврдом свог међународног статуса и значаја употпунити заштиту целине овог подручја од изузетних природних карактеристика. На основу Декларације о успостављању прекограничног резервата биосфере дуж Муре, Драве и Дунава потписане марта 2011. године, Република Србија је крајем септембра 2013. године номинавала свој део територије за Унеско прекогранични резерват биосфере „Мура-Драва-Дунав“ са укупном површином планираног резервата од 176 635 ха. То ће бити прво заштићено подручје у свету које дели, и којим заједнички управља пет земаља - Србија, Хрватска, Мађарска, Словенија и Аустрија.

Унеско је својевремено покренуо припремни процес за развој мреже прекограничних резервата биосфере, уз пуно учешће националних МАВ комитета. У региону југоисточне Европе, процес који је водио UNESCO ROSTE са седиштем у Венецији (Италија), започео је 2001. године укључујући Румунију, Бугарску, Србију и Црну Гору, Хрватску, Албанију, Грчку, Турску и Молдавију. У првим фазама овог процеса одржан је састанак у Синаји децембра 2001, и специјални састанак EUROMAV конференције у Риму октобра 2002. године.

Састанак у Синаји окупио је 14 учесника, између осталог и Србију и Црну Гору. На оба скупа расправљало се о очувању биодиверзитета и управљању заштићеним подручјима у контексту резервата биосфере, препрекама, потребама и приликама који се односе на капацитете националних МАВ комитета у југоисточној Европи, развоју управљања

мрежом резервата биосфере у националним и прекограничним оквирима, итд. На састанку у Синаји, пратећи препоруке о кључној улози прекограничних резервата биосфере на стабилност и развој региона, учесници су предложили конкретна подручја за номинацију – између осталог, Румунија је предложила природно добро „Гвоздена врата“ за прекогранични резерват биосфере заједно са подручјем на простору Националног парка „Ђердап“, односно са државом Србијом и Црном Гором.

ПОДРУЧЈЕ НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА ЂЕРДАП КАО БУДУЋИ РЕЗЕРВАТ БИОСФЕРЕ

Завод за заштиту природе Србије, оцењујући која подручја у Србији испуњавају критеријуме из Законског оквира за Светску мрежу резервата биосфере, предложио је номинацију за МАВ програм више подручја, између осталог и подручје Националног парка Ђердап.

Законским оквиром за светску мрежу резервата биосфере прописани су општи критеријуми које би једно подручје требало да испуњава да би било проглашено резерватом биосфере:

- да обухвата мозаик еколошких система који су репрезентативни за шире биогеографске регионе, укључујући и градацију људских интервенција;
- да буде од значаја за очување биолошког диверзитета;
- да пружа могућност за истраживање и демонстраирање различитих приступа одрживом развоју на регионалном нивоу;
- да буде такве величине да може да испуни три функције резервата биосфере;
- да обухвати ове функције кроз примерено зонирање;
- да се направе такви организациони ангажмани који омогућавају значајно укључивање и учешће органа власти, локалне заједнице и приватних интереса у самом процесу пројектовања и реализације функција резервата биосфере;

- да се обезбеде механизми управљања људским активностима у тампон зонама или зонама; план или политика управљања за дато подручје као резервата биосфере; именовње органа или механизма за примену овог плана или политике; програми истраживања, праћења, образовања и обуке.

На основу расположивих стручних и научних података, Нацрта стручне основе за израду закона о Националном парку „Ђердап“ и Просторног плана подручја посебне намене НП „Ђердап“, може се констатовати да подручје Националног парка „Ђердап“ испуњава већину од општих критеријума Законског оквира светске мреже резервата биосфере.

Национални парк „Ђердап“ обухвата површину од 63.76,48 ha, простирући се у Ђердапској клисури на десној обали Дунава, у дужини од 100 km између насеља Голубац и Кладово. Представља заштићено подручје од националног значаја, односно природно добро прве категорије – заштићено подручје од изузетног значаја, али које својим природним и културно-историјским одликама, специфичним положајем и капацитетом за прекограничну сарадњу поседује и велики међународни значај.

Највећа и најстарија клисура пробојница Европе, са великим бројем вегетацијских заједница прашумског типа јединствених у Европи, објектима и феноменима геонаслеђа који овај простор чине најстаријим геолошким спомеником Европе, Ђердапска клисура је позната и као јединствени природњачки музеј на отвореном, што је чини значајном са становишта очувања природе, не само на националном и регионалном, већ и на светском нивоу.

Поред екосистемске, подручје одликује и висока биолошка разноврсност. Богато реликтура и ендемитима јединствено је на територији Србије и по непоновљивости шумских заједница. На овом простору је забележено нешто више од четвртине укупне флоре Србије, што је једна од главних компоненти биодиверзитета Ђердапске клисуре.

Дужина клисуре, упадљива морфолошка пластичност терена, различита експозиција, геолошка и педолошка разноврсност, као и специфичне климатске и микроклиматске карактеристике, условили су да се Ђердапска клисура може сматрати једним од најзначајнијих рефугијума древне флоре у Србији. Поред разноврсне вегетације, подручје одликује и богатство орнитофауне, сисара, водоземаца, гмизаваца, риба као и истражена разноврсна фауна дневних лептира (видети критеријум (ix) за процену изузетне универзалне вредности (Члан 77. Оперативних смерница)).

Током векова, кроз ова врата између средњег и доњег тока Дунава пролазили су многи народи. Стратешког положаја, Ђердап је био место где су се укрштали путеви многих, смењивале културе, а присуство неолитске, римске, турске, словенске цивилизације оставило је сведочанства у облику бројних споменика културе од националног, па и светског значаја (заштићена или предложена за заштиту 62 непокретна културна добра).

Све ове наведене природне карактеристике Ђердапске клисуре, њен рефугијални карактер и велика разноврсност живог света различитог порекла, распрострањења и екологије, као и присуство великог броја споменика културе националног и светског значаја на простору, условило је да је Ђердапско подручје одувек било од изузетног значаја за ботаничка, геолошка, археолошка и друга истраживања, односно да је деценијама предмет пажње бројних научника и истраживача.

На подручју Националног парка „Ђердап“ заступљене су све три зоне режима заштите, при чему је у режиму првог степена заштите (строге заштите) око осам одсто површине Парка, и 14 локалитета која изражавају јединственост и рефугијални карактер овог простора. Други степен заштите (активна заштита) обухвата око 20 одсто укупне површине Парка, са научним резерватима и ахеолошким налазиштима, док остали део простора – око седамдесет одсто, је у режиму заштите трећег степена – проактивна заштита, са одрживим развојним друштвено-економским активностима.

Трозонална шема заштите подручја Националног парка у великој мери по свом концепту одговара трозоналној шеми планирања простора предвиђеним за резервате биосфере што ће представљати позитиван фактор у процесу номинације, међутим, оно што је суштинска разлика јесте недостатак заштитне зоне у Националном парку Ђердап, која није предвиђена националним законодавством. С обзиром да је Мадридским акционим планом дата нарочита улога и значај прелазној зони - зони сарадње, односно појасу које окружује заштићено подручје, то ће развијање комуникације, отварање поља сарадње и успостављање и јачање веза између управљача заштићеног подручја, посланика из области заштите природе и заинтересованих страна – локалне заједнице и приватног интереса бити нарочити задатак и изазов у припремним активностима номинације. Упркос томе што је ЈП „Национални парк Ђердап“ континуирано ангажовано на едукацији и информисању, као и успостављању бољег разумевања са локалном заједницом, биће неопходни програми јачања капацитета управљача и других надлежних органа, креирања и реализација комуникационог плана, и образовни програми и тематске тренинг радионице за локалну самоуправу и заинтересоване јавности локалне заједнице, с циљем усаглашавања интереса и задобијања подршке за МАВ програм и номинацију подручја Националног парка за резерват биосфере. Проблеми који оптерећују управљање овим заштићеним подручјем од националног и међународног значаја, представљаће отежавајући фактор и у поступку номинације – илегалне активности које воде ка девастацији подручја и губитку биодиверзитета, негативни утицаји загађења, неконтролисана експлоатација природних ресурса, недовољна искоришћеност одрживих развојних потенцијала, успорено утврђивање статуса и категоризације непокретних културних добара и њихова недовољна

заштита и адекватна презентација, негативни демографски тренд и незадовољавајућа сарадња и недовољна укљученост локалног становништва, и др.

Оно што посебну димензију даје номинацији подручја Националног парка Ђердап за резерват биосфере јесте његов прекогранични карактер. Својом северном границом Национални парк представља непосредну пограничну зону ка Републици Румунији у дужини од око 115 km, док је граница са Републиком Бугарском удаљена око 35 km. Поред друмских граничних прелаза, везе са суседним државама остварују се и преко речних граничних прелаза. Како међудржавна граница иде средином тока Дунава, то је направљена вештачка подела јединствене природне целине коју чине српска и румунска страна Ђердапске клисуре. Прекограничним резерватом биосфере, природна добра „Portside De Fjer“ са румунске, и Национални парк „Ђердап“ са српске стране, створили би подручје од изузетних природних и културних карактеристика и вредности од светског значаја, што би дало подстицај њиховој заштити и очувању, али и истовремено и међудржавној сарадњи ове две земље, али и у региону. У оквиру МАВ програма, у складу са Севиљском стратегијом, дате су Препоруке за успостављање и функционисање прекограничних резервата биосфере. Предвиђене су бројне заједничке активности, као што су истраживања, мониторинг, едукација и тренинг. Досадашње заједничке активности ЈП „Национални парк Ђердап“ у Србији и управљача заштићеног природног добра „Portside De Fjer“ у Румунији су добра основа за даљи правац заједничким активностима две земље, које воде ка прекограничном резервату биосфере као својеврсном средству за боље управљање и заштиту биолошке и културне разноврсности у овом делу региона.

IV ГЕОПАРК НОМИНАЦИЈА

ПОЈАМ И ДЕФИНИЦИЈА

Геопарк је дефинисан као територија са јасно одређеним границама и довољно великом површином у оквиру које су активности првенствено осмишљене да подстакну одрживи рурални развој. Геопарк нуди локалном становништу велики избор могућности за запошљавање кроз развој геотуризма. Геопарк мора имати директан утицај на економски развој одређеног региона, преко заједница локалне самоуправе, тако што ће омогућити побољшање животног стандарда његових становника и очување животне средине.

У оквиру геопарка штите се и промовишу не само геолошки феномени, већ и друге знаменитости тог подручја, пре свега геоморфолошки, хидролошки, георхеолошки, све значајне вредности биодиверзитета, као и значајне објекте природне и културно-историјске баштине. Синергија геодиверзитета, биодиверзитета и културног наслеђа основ је за функционисање сваког геопарка и због тога промотивне активности би требало да у своје садржаје укључе све значајне локалитете како би потенцијални посетиоци геопарка упознали целовитост природне и културне баштине одређеног подручја.

Геопарк има јасно дефинисане границе и довољно велику површину за прави територијални економски развој. Он је дужан да чува објекте гео-наслеђа, тако да се уништавање или продаја геолошких „сувенира“ (репрезентативни примерци минерала, стена, палеонтолошки материјал, делови пећинског накита и сл.) у оквиру геопарка не може толерисати.

Геопарком управља јасно дефинисано организационо тело у складу са националним законодавством, које је у стању да спроведе мере заштите, да води и унапреди политику одрживог развоја на њеној територији. У оквиру геопарка, гео-знање, објекти гео-наслеђа, као и сви аспекти природне и културне баштине на располагању су широкој јавности.

Основни циљеви сваког геопарка су: проширивање знања наука о Земљи, заштита,

очување, презентација и промоција феномена геодиверзитета, откривених на његовој територији, уз подједнаку промоцију свих вредности биодиверзитета и објеката културне баштине и на томе заснованог туризма у оквирима концепта одрживог развоја. Да би се ови циљеви постигли, геопарк мора стално да се развија, да тестира и унапређује методе геозаштите и подржава развој научно-истраживачког рада у различитим дисциплинама наука о Земљи.

Да би се формирао геопарк и организовао његов рад и активности, неопходно је у управљачку структуру геопарка укључити представнике локалних самоуправа, локално становништво, локална приватна предузећа, као и представнике државних органа, научних, образовних и културних институција.

СВЕТСКА МРЕЖА ГЕОПАРКОВА (GLOBAL GEOPARKS NETWORK-GGN)

Иако Конвенција о светској баштини препознаје геолошке локалитете са универзалном вредношћу, не постоји међународни систем који може да препозна локалитете гео-наслеђа са националним или регионалним значајем. Постоје многи гео-локалитети који су значајни, али не испуњавају критеријуме за упис на Листу светске баштине. Зато је Организација за образовање, науку и културу при Уједињеним нацијама - Унеско (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO) преузео иницијативу на међународном нивоу да подржи Геопаркове, како би се помогло бројним земљама да заштите и побољшају вредност Земљиног наслеђа, предела, рељефа и геолошких формација који су кључни сведоци историје наше планете. Геопарк обухвата објекте гео-наслеђа од изузетног значаја за науку, образовање, културу, економију и туризам, на којима се темељи гео, био, предеона и културна разноврсност.

Унеско је формирао глобалну мрежу Геопаркова како би се унапредило управљање подручјима широм света, која интегришу локалитете са значајним гео-наслеђем уз примену стратегија за регионални социо-економски развој. Концепт обухвата аспекте очувања

Слика 10. Мапа распрострањености земаља чланица светске мреже Геопаркова

56

и одрживог управљања, а подразумева политичку вољу са дугорочном финансијском подршком коју спроводи професионална управљачка структура.

Заштита и развој гео-наслеђа, у оквиру Светске мреже геопаркова, има посебну важност за Унеско, имајући у виду да је то примерен начин за едукацију шире јавности ка одрживом развоју и питања везана за науку о Земљи. Светска мрежа геопаркова има 38 чланова из 12 земаља (слика 10), са тенденцијом раста, имајући у виду нове апликације из Аустралије, Бразила, Камеруна, Канаде, Чилеа, Намибије, Кеније, Ирана, Малезије, Вијетнама и Замбије.

Светска мрежа геопаркова делује у синергији са Конвенцијом о светском наслеђу (World Heritage Convention), као и са организацијом Човек и биосфера–Светска мрежа резервата биосфере (the Man and the Biosphere, MAB, World Network of Biosphere Reserves). Поред тога, активности обухватају сарадњу са домаћим и међународним невладиним организацијама и иницијативама, активним у домену заштите гео-наслеђа. Унеско је остварио партнерство са Европском мрежом геопаркова (*European Geoparks Network-EGN*) 2001. године. Као резултат тог партнерства, *Европска мрежа геопаркова координира чланство у Светској мрежи геопаркова унутар Европе.*

Умрежавање Геојаркова је важна компонента активности Светске мреже геојаркова. Унеско подстииче разне форме сарадње, посебно на пољу едукације, управљања, туризма, одрживог развоја и регионалног планирања између чланова Светске мреже геојаркова.

ПОВЕЉА СВЕТСКЕ МРЕЖЕ ГЕОПАРКОВА

Геопарк мора поштовати локалне и националне законе који се односе на заштиту гео-наслеђа. Управљачко тело геопарка не сме учествовати, директно нити индиректно, у сакупљању и продаји геолошких материјала (репрезентативни примерци минерала, стена, палеонтолошки материјал, делови пећинског накита и сл.) у оквиру геопарка (без обзира одакле су ти предмети) и треба активно да обесхрабрује трговину геолошким материјалом у целини, посебно продају минерала и фосила. У оквиру геопарка може се дозволити сакупљање геолошких материјала у научне и образовне сврхе на природно обновљивим локалитетима, само уколико је сакупљање одговорна активност односно део ефикасног и одрживог начина управљања локалитетима. Трговина геолошким материјалом заснована на оваквом систему може се толерисати само у изузетним околностима: да је јасно и јавно објашњена и оправдана и да је, спрема локалних услова, најбоља опција за Геопарк. Могућа је и продаја верних копија палеонтолошког материјала у циљу презентације и промоције основних вредности геопарка. Такве околности биће предмет расправе и одобриће их Глобална односно Европска мрежа геопаркова, у зависности од случаја до случаја.

ЕВРОПСКА МРЕЖА ГЕОПАРКОВА

Европска мрежа геопаркова (European Geoparks Network - EGN) је основана 2000. године у циљу заштите геодиверзитета, представљања објеката гео-наслеђа широј јавности, и ради подршке одрживом економском развоју руралних подручја геопаркова, пре свега преко развоја геолошког туризма. Мрежа је спојила подручја широм Европе, која имају исте циљеве, што отвара могућност координисаног, заједничког рада и компаративних

метода проучавања основних вредности геопаркова.

Првобитно, мрежа је обухватала четири подручја сличних природних и социо-економских обележја: Геолошки резерват Висока Прованса, Француска (the Reserve Geologique de Haute-Provence in France), Окамењена шума на острву Лезбос, Грчка (the Lesvos Petrified Forest, Greece), Геопарк Вулканеифел, Немачка (the Vulkaneifel Geopark, Germany), Културолошки парк Маестрацо, Шпанија (the Maestrazgo Cultural Park, Spain). Од 10. априла 2010. године, мрежа је проширена, тако да сада обухвата 59 подручја у 21 европској земљи (слика 11).

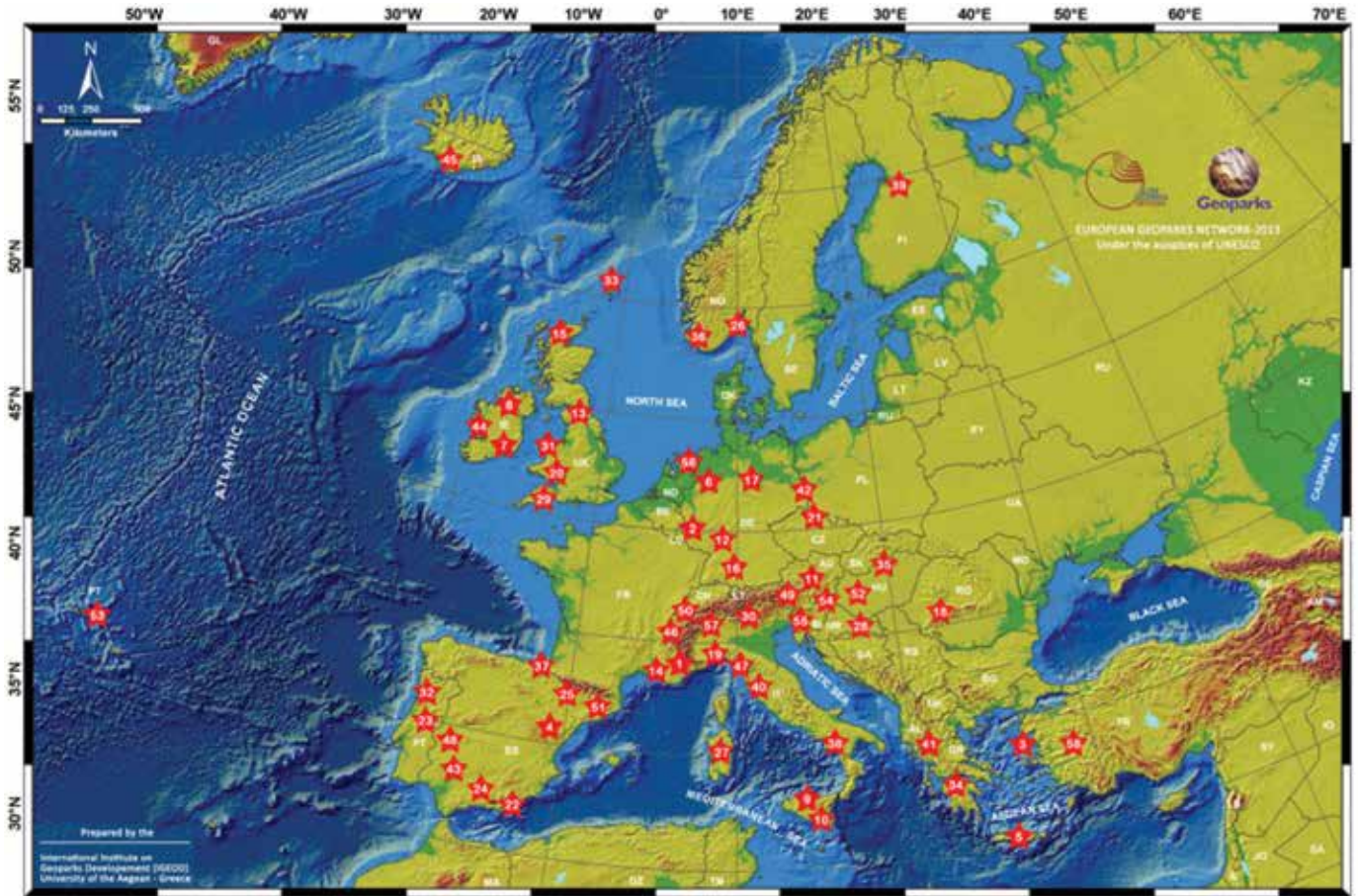
Европска мрежа геопаркова потписала је званичне уговоре са Групом за геонауку Унеска и тиме регулисала чланство у Светској мрежи геопаркова за европски регион. Рад геопаркова мора бити у складу са циљевима Унескових програма Човек и биосфера, Светска природна и културна баштина и Светском мрежом резервата биосфере. На тај начин су обезбеђени механизми за идентификацију, издвајање и валоризацију међународно значајних локалитета, на основу међународних и националних критеријума.

Активности у оквиру геопарка углавном се финансирају из локалних и националних извора, уз подршку развојних фондова Европске Уније. Чланство у Европској мрежи геопаркова обухвата период од три године, после чега се чланство у мрежи поново (пр) оцењује. Прва ревалоризација је спроведена током 2004. године, и од тада представља главну интерну процедуру у мрежи, чиме се обезбеђује функционисање Геопаркова, очување инфраструктуре, са високим нивоом квалитета пружених услуга.

Европска мрежа геопаркова се финансира преко својих чланова и заједничких ЕУ пројеката.

EGN има јасно дефинисану унутрашњу структуру. Састоји се од Саветодавног одбора (12 чланова, укључујући представнике из Унеска, IUGS и IUCN) и Координационог одбора (сваки члан има по два представника у Координационом одбору). Све одлуке које се

Слика 11. Мапа распрострањености земаља чланица европске мреже Геопаркова и њихова подручја

58

односе на мрежу искључиво доносе чланови Координационог одбора. Они координирају контакте са другим међународним институцијама (телима) (ЕУ, Унеско, IUGS и IUCN, Савет Европе итд.) и спремају агенду састанака у сарадњи са организатором (домаћинем) актуелног скупа.

ПОВЕЉА ЕВРОПСКЕ МРЕЖЕ ГЕОПАРКОВА

Повељу Европске мреже геопаркова (EGN), која је званично прихваћена 5. јуна 2000. године, потписале су четири чланице осни-

вачи Европске мреже геопаркова на острву Лезбос, Грчка.

Свака територија која жели да поднесе кандидатуру за приступање Европској мрежи геопаркова у обавези је да прихвати Повељу и да је потпише приликом званичног пријема у Мрежу.

1. Европски геопарк је територија која обухвата одређено гео-наслеђе и има одрживу стратегију територијалног развоја, подржану од стране Европског програма за промовисање развоја. Европски геопарк мора

имати јасно дефинисане границе и довољно велику површину за прави економски развој. Европски геопарк треба да садржи одређени број геолошких, геоморфолошких, хидролошких и георхеолошких локалитета од посебног значаја са становишта науке, реткости, образовања и естетике. Већина локалитета на територији европског геопарка мора бити део гео-наслеђа, али њихова вредност може бити и археолошка, еколошка, историјска или културолошка.

2. Локалитети у Европском геопарку морају бити повезани односно умрежени ради заштите и управљања. Европски геопарк мора имати јасно дефинисану управљачку структура која је у стању да подстакне, води и унапреди заштиту и политику одрживог развоја на њеној територији. У Европском геопарку не толерише се никакав губитак или уништење геолошких вредности, непосредно или путем продаје. Европским геопарковима управља се у складу са Повељом Светске мреже геопаркова.

3. Европски геопарк има активну улогу у економском развоју територије, која се остварује

кроз заштиту гео-наслеђа и развој геотуризма. Европски геопарк има директан утицај на одређену територију јер доприноси развоју животног стандарда њених становника и очувању животне средине. Циљ геопарка је да се његовим становницима омогући максимално коришћење наслеђених вредности материјалне и нематеријалне културне баштине тог подручја и активно учествовање у ревитализацији локалне културе у целини.

4. Европски геопарк развија, истражује и унапређује методе заштите објеката геонаслеђа.

5. Европска мрежа геопаркова мора да подржи: унапређење образовања о животној средини, развој научно-истраживачког рада различитих дисциплина наука о Земљи, унапређење животне средине и одрживи развој.

6. Европски геопарк мора да ради у оквиру мреже Европских геопаркова на њиховом даљем развоју и повезивању. Он мора да сарађује са локалним предузећима на промоцији и стварању нових производа везаних за геол-наслеђе у складу са другим европским геопарковима, члановима мреже.

КРИТЕРИЈУМИ ЗА ЧЛАНСТВО У GGN/EGN

I ДЕО – КРИТЕРИЈУМИ

1. Величина и позиција

- Геопарк који има тенденцију да постане члан GGN је подручје са јасно дефинисаним границама и са довољно великом површином, која је у функцији локалног економског и културног развоја (посебно преко туризма). Због тога је потребно да сваки Геопарк прикаже мрежу локалитета са међународним, регионалним и/или националним значајем, геолошку и геоморфолошку историју региона, као и догађаје и процесе који су их формирали. Значај локалитета се одређује са више аспеката: научног и образовног, због изузетне визуелне форме и реткости, естетског.

- Геопарк чини географска површина, са локалитетима гео-наслеђа који су део холистичког концепта заштите, едукације и одрживог развоја. Геопарк треба да узме у обзир целовиту просторну позицију подручја, и не укључује само локалитете од геолошког значаја. Узајамно дејство геодиверзитета, биодиверзитета и објеката културне баштине, додатно треба да буде истакнуто кроз представљање наслеђа које нема само геолошки значај. Из тог разлога је неопходно да у оквиру сваког Геопарка буду издвојени и локалитети са еколошком, археолошком, историјском и културном вредношћу. У многим друштвима, природни, културни и социјални аспекти су нераскидиво повезани и условљени, тако да се не могу посматрати одвојено.

- Ако је површина Геопарка идентична, или се делом преклапа са површином која је већ издвојена и заштићена (на пример, на Листи светске баштине или је регистрована као Резерват човек и биосфера у оквиру Програма биосфере при УНЕСКО), неопходно је обезбедити сагласност одговарајућих националних тела земље чланице, пре него што апликација буде поднета. Геопаркови могу да буду лоцирани на територијама више земаља.

2. Управљање и локално учешће

- Предуслов да било који предлог за Геопарк буде прихваћен, јесте успостављање ефикасног управљачког система и одговарајућег програма имплементације. Постојање импресивних и међународно значајних геолошких формација, само по себи није довољно да оне буду проглашене за Геопарк. Тамо где је могуће, геолошке и негеолошке вредности простора унутар Геопарка, треба да буду приступачне посетиоцима, повезане међусобно и очуване. То се обезбеђује квалитетном и ефикасном управљачком структуром, са јаком локалном подршком, уз ангажман стручног особља и стабилне изворе финансијских средстава.

- Оснивање Геопарка треба да прати изражена и јасна локална подршка и учешће, кроз процес „одоздо - на горе“. Неопходна је јака подршка локалних политичких лидера и функционера локалних заједница, укључујући и обезбеђивање потребних финансијских средстава. Геопарк треба да има ефикасне и професионалне управљачке структуре, које ће креирати политику управљања и активности у циљу реализације одрживог регионалног социо-економског и културног подучја на коме се геопарк налази. Успех може једино да буде постигнут уз јако локално учешће. Према томе, иницијатива за оснивање Геопарка треба да буде покренута од управа локалних заједница, које су чврсто опредељене да се креира и спроведе управљачки план који ће задовољити економске потребе локалног становништва и створити услове за заштиту предела у коме они живе. Поред потпуног обавештавања земаља чланица о захтевима за ad hoc подршку од стране Унеска, неопходно је да у почетној фази

заинтересовани Геопарк контактира Националну Комисију за Унеско, као и одговарајуће државне организације повезане са Унеском, које су упознате са свим планираним Геопарк номинацијама у заинтересованој држави/државама. Заједно са Унеском, Секретаријат ће систематично обавештавати амбасаде и/или сталне делегације при Унеску, о захтевима националних Геопаркова за Унеско подршку.

- Геопарк треба да укључи државне и локалне власти, приватни сектор, истраживачке и образовне институције, у процесу планирања и оснивања Геопарка, као и плана активности у доменама економског и културног развоја, као и у осталим активностима. Таква сарадња ће подстицати дискусије и јачати сарадњу између различитих група, које имају заједничке интересе на истом подручју, што ће мотивисати и мобилисати локалне власти и локално становништво.

- Идентитет Геопарка мора бити јасно видљив за посетиоце. То треба да буде остварено кроз јасну презентацију и стратегију комуникације (communication strategy), укључујући постојано промовисање локалитета унутар Геопарка, у свим публикацијама и свим активностима који имају везе са тим.

- Одржив туризам и друге економске активности унутар Геопарка могу бити успешне само уколико се изводе у сарадњи са локалним заједницама. Активности везане за туризам морају бити пажљиво осмишљене, уз уважавање локалних природних и културних услова, и поштовање традиције локалног становништва. Поштовање традиције које је јасно изражено, истицање и заштита локалних културних вредности, имају велики значај у напору да се достигне одржив развој. У многим регионима и земљама од виталног је значаја да се приликом оснивања Геопарка укључи локално (традиционално, аутохотно) становништво.

- У току припремне фазе за приступање веома је значајно да се обаве консултације са Геопарк Секретаријатом при Унеску и његовим независним Бироом, као и да се поднесе документ о намерама, пре него што предлог буде поднет. Даље, подносилац захтева треба да оствари сарадњу са одговарајућим нацио-

налним геолошким службама, локалним јавним и туристичким институцијама, локалним заједницама, универзитетима и истраживачким институцијама, приватним сектором, као и да прошири састав иницијалног тима који је надлежан за пројекат Геопарка. Ове групе треба да буду представници научних, културних, еколошких и социо-економских заједница подручја потенцијалног Геопарка. Свеобухватни процес локалних консултација мора да укључи локално становништво како би се остварила локална подршка за прихватљивост планираног Геопарка, да се достигне уверљивост апликације (пријаве), и створе услови за њену имплементацију.

3. Економски развој

Термин „одрживи развој“ је дефинисала Светска Комисија за животну средину и развој, у документу *Наша заједничка будућност (1987)*, као „развој, који задовољава потребе садашње генерације, без угрожавања способности будућих генерација да задовоље своје потребе“.

- Један од основних стратешких циљева Геопарка јесте да стимулише економску активност унутар оквира одрживог развоја. Геопарку је неопходна сарадња са Унеском, ради јачања социо-економског развоја, који је одржив са културолошког аспеката и у циљу очувања животне средине. Ово има директан утицај на предметно подручје, кроз побољшање животних услова локалног становништва, руралног и урбаног окружења. На тај начин се појачава осећај припадности локалног становништва са подручјем, стимулише осећај локалног поноса и културни развој, који заузврат доприносе директној заштити геолошког наслеђа.

- Често, аспекти регионалног културног наслеђа су повезани са гео-наслеђем. Заштитом животне средине, оснивање Геопарка може стимулисати, на пример, стварање иновативних локалних предузећа, предузетничких активности мањег обима, производњу монтажних кућа, иницирати високо квалитетне курсеве обуке и нове послове, стварањем нових извора прихода (на при-

мер, гео-туризам, гео-производи) уз заштиту гео-ресурса Геопарка (на пример, подстицање показивања уместо продаје фосила). Овим се обезбеђује додатни приход за локално становништво и стварају услови за привлачење приватног капитала. „Геотуризам“ је економска активност, оријентисана ка успеху, са интензивном динамиком промена, нов сектор туристичког пословања у оквиру специфичне нише посебних интереса, који укључује мултидисциплинарну сарадњу.

4. Образовање

- Геопарк мора да обезбеди и организује подршку, средства, и активности у циљу представљања посетиоцима, гео-научног знања, модела заштите животне средине и културног идентитета (на пример, кроз музеје, информационе и едукативне центре, стазе, организоване обиласке, популарну литературу и мапе, и модерна средства комуникације). Ово такође омогућује и ојачава научна истраживања и сарадњу са универзитетима, у чему учествују бројни научници и локално становништво.

- Успех едукативних активности у Геопарку не зависи само од садржаја туристичких програма, стручности особља и логистичке подршке за посетиоце, већ и од личног контакта са локалним становништвом, представницима медија и доносиоцима одлука. Аспекти широког локалног учешћа и изградње капацитета на локалном нивоу (на пример, обука за водиче), помажу у развоју раширене прихватљивости Геопарк филозофије и преносу знања и информација унутар локалне заједнице. Учесће локалног становништва има приоритетну важност за успостављање и одржавање Геопарка.

- Од расположивих инструмената за пренос информација су догађаји, као што су екскурзије за ђаке и наставнике, семинари, научна предавања за еколошки и културолошки оријентисану публику, као и за становништво које подржава представљање њихових предела посетиоцима. Једно од основних питања јесте повезивање гео-едукације са локалним контекстом, тако да локални студенти могу учити о значају њиховог геолошког наслеђа у вези са биодивер-

зитетом и локалним културним наслеђем. Стварање наставног програма, кроз науке о Земљи, за основне и средње школе, представљање информација о локалним геолошким, геоморфолошким и физичко-географским условима, као и о свим компонентама наслеђа, ће помоћи очувању Геопарка, док се истовремено ојачава локална свест, понос и осећај идентитета. Геопаркови могу бити важно средство едукације на локалном и националном нивоу.

- Унутар едукативног концепта, музеје, „сазнајне центре“, центре за представљање и друга иновативна средства треба развијати ради промоције принципа конзервације геолошког наслеђа, и потребе његове заштите и очувања. Музеји и центри, такође, служе за развој различитих едукативних програма за посетиоце и локално становништво.

5. Заштита и конзервација

- Геопарк није специфично нова категорија заштићене области или предела, и може бити потпуно различита од онога што је заштићено и уређено као Национални Парк или Парк Природе, а означавање неког простора као Геопарк не значи нужно и утицај на законски статус земљишта. За законску заштиту појединих гео-локалитета унутар Геопарка, власти одговорне за Геопарк, морају осигурати њихову заштиту у сагласју са локалном традицијом и законским обавезама. Ово је обавеза владе земље, у којој се налази Геопарк, да одлучи о нивоу и мерама заштите појединих гео-локалитета или локалитета са пробојима једре стене на површину терена.

- У сагласју са националном законском регулативом, Геопарк ће допринети конзервацији значајних геолошких, геоморфолошких, хидролошких, геонаучних облика, укључујући:

- репрезентативне стене и *in situ* изложеност,
- минерале и лежишта минералних сировина,
- фосиле,

- форме рељефа и предела,
- репрезентативне водне објекте

које обезбеђују информације за различите геонаучне дисциплине, као што су:

- структурна геологија
- економска геологија и рударство
- инжењерска геологија
- геоморфологија
- физичка географија
- хидрологија
- минералологија
- палеонтологија
- петрологија
- седиментологија
- педологија
- спелеологија
- стратиграфија
- структурна геологија
- вулканологија
- археологија.

Геопарк истражује и демонстрира методе и најбоље праксе у конзервацији гео-наслеђа.

- Управљачка структура Геопарка осигурава примену одговарајућих заштитних мера, у сарадњи са релевантним, законом прописаним институцијама, како би се гарантовала ефикасна конзервација и осигурало одговарајуће физичко одржавање. Ова подручја остају у надлежности јединствене јурисдикције земље (или земаља) у којој се Геопарк налази. Свака земља има одговорност да одлучи како да заштити поједина станишта или подручја, у складу са националном законском регулативом.

- Геопарк мора уважавати локалне и националне законе који се односе на заштиту гео-наслеђа.

У намери да буде непристрасно у управљању геолошким наслеђем, управљачко тело Геопарка не сме директно учествовати у продаји

геолошких предмета унутар Геопарка (без обзира одакле потичу), и требало би да активно обесхрабрује неодрживу трговину геолошким материјалом у целини, укључујући продају Земљиног наслеђа, минерала и фосила. Тамо где је јасно означено као одговорна активност и као део примене најефикаснијих и одрживих мера у управљању локалитетом, може се дозволити одрживо сакупљање геолошког материјала за научне и образовне намене, са природно обновљивих локалитета унутар Геопарка. Трговина геолошким материјалом (у сагласју са националном законском регулативом која се односи на конзервацију наслеђа Земље) заснована на оваквом приступу може се толерисати у изузетним околностима, уз претпоставку да је јасна и јавно представљена, оправдана и контролисана као најбоље решење за Геопарк у односу на локалне услове. Такви услови ће бити предмет расправе у GGN, од случаја до случаја.

*Термин геолошки објекти се односи на примерке stijena, минерала, и фосила који се уобичајено продају у шакозваним „продавницама stijena“. Ово се не односи на материјал за уобичајену употребу у индустрији и домаћинствима, који потиче из којева и/или рудника, који може бити третиран националним или међународним законодавством.

6. Глобална мрежа

- GGN обезбеђује платформу за сарадњу и размену између експерата и извршилаца који се баве проблематиком геолошког наслеђа. Под покровитељством Унеска и кроз сарадњу са партнерима из глобалне мреже, важни локални и национални геолошки локалитети стичу препознатљивост на светском нивоу, као и корист кроз размену знања и вештина, искустава и стручног особља са осталим Геопарковима. Ово међународно партнерство, које је развио Унеско, доноси предност од статуса члана, као и корист од чланства у светској мрежи, у поређењу са изолованим, локалним иницијативама. Ово омогућава сваком Геопарку - члану мреже, да има корист од искуства и знања осталих чланова Мреже.

- Мрежа обухвата све регионе света и помаже онима који деле заједничке вредности, интересе, или порекло, да развију специфичну методологију и управљачке праксе. То даље служи за развој најбоље праксе и успостављање стандарда квалитета за подручја која имају заштиту геолошког наслеђа у стратегији за одрживи регионални економски развој. Успостављање Геопарка има за циљ достизање одрживости и стварне економске користи за локално становништво, обично кроз развој одрживог туризма и других економских и културних активности.

Геопаркови који су део GGN:

- 1) чувају гео-наслеђе за садашњу и будуће генерације,
- 2) образују ширу публику о темама из домаће геолошке науке и њиховој вези са питањима животне средине,
- 3) осигуравају одржив социо-економски и културни развој,
- 4) стварају мулти-културне мостове за наслеђе и конзервацију и очување гео и културног диверзитета, употребом модела партиципације и ко-партнерства,
- 5) стимулишу истраживања,
- 6) активно доприносе очувању мреже кроз заједничке колаборативне иницијативе (на пример, комуникације, публикације, размена информација, учешће на скуповима, заједнички пројекти),
- 7) дају чланке за билтен GGN, књиге и друге публикације.

- Унеско подржава напредак ове иницијативе, између осталог, у намери да уврсти геонауку у програм рада политичара и доносилаца одлука, на међународном, националном и локалном нивоу, као и да развија свест унутар приватног сектора. Велики број активности, унутар Геопаркова широм света, је развијен како би се унапредило партнерство са приватним сектором (на пример, туристичка индустрија). Приватни сектор често тражи међународни оквир за сарадњу који Унеско може да понуди. Унеско покоро

витељство такође помаже у расту интереса владиног сектора, у овој активности. Унеско има значајну улогу у јачању свести информисањем од стране амбасадора различитих земаља чланица о Геопарковима. То ће, само по себи, водити много бољем разумевању, и подршци за локалне иницијативе, које желе да се придруже GGN.

- Укључивање Геопарка, који је потенцијални члан, у GGN, представља израз признања за извршност, у односу на важеће директиве, и ни на који начин не имплицира било какву законску или финансијску одговорност за Унеском. Ово такође има везе са коришћењем Унеско имена и лога, што захтева посебну ауторизацију, поштујући регулаторни оквир за спонзорство. Прихваћени чланови мреже могу да припреме специјалан лого за GGN. Важно је разумети да тај лого и помињање чланства у GGN може бити коришћено само после успешне евалуације, и после пријема званичног писма о прихватању од Секретаријата GGN. Даље, употреба уобичајеног лога повезана је са идентитетом чланова GGN, што се снажно препоручује и од суштинске је важности за креирање општег имиџа Геопаркова широм света.

- Уколико члан GGN жели да користи лого Унеска (“temple logo”) и име за посебне догађаје или активности, може се обезбедити покровитељство преко Националне Комисије за Унеско, или помоћу специјалне дозволе Генералног Директора, што мора бити унапред ауторизовано, у писменој форми. Управљачко тело Геопарка има обавезу да избегне било какво неразумевање са било ким, по овом питању. Директиве које се односе на употребу имена, акронима, лога и интернет домена Унеска могу се наћи на следећем web сајту: <http://www.unesco.org/new/en/name-and-logo/>

II ДЕО – ПОДНОШЕЊЕ ИЗВЕШТАЈА И ПЕРИОДИЧАН ПРЕГЛЕД

- Геопаркови који су чланови GGN требало би да репрезентују квалитет у свему што раде, укључујући конзервацију, туризам, едукацију, представљање, развој. Спецификовани процеси евалуације и ревалуације помажу

у достизању максималног нивоа квалитета у нашим Геопарковима.

- Статус сваког Геопарка, управљање и реализација, биће предмет поновног разматрања, у року од 4 године. Ово поновно разматрање се заснива на извештају о напретку, који припрема именовано управљачко тело Геопарка у сарадњи са одговарајућим државним органом, који потписује оригинални почетни предлог, што се прослеђује Секретаријату за Геопаркове при Унеску. Мисија експерата се шаље ради утврђивања статуса Геопарка.

- Ако на основу овог извештаја, и прегледа Геопарка од стране експертске мисије, независна група експерата Унеска утврди да је статус или управљање парком задовољавајуће, откада је управа именована или последњи пут контролисана, то ће бити формално признато и Геопарк ће наставити да буде члан GGN.

- Уколико се утврди да Геопарк више не испуњава критеријуме које је GGN утврдио у важећим директивама, управљачком телу Геопарка ће бити препоручено да предузме одговарајуће кораке, како би се осигурало да се примене прихваћени стандарди. Уколико Геопарк не испуни критеријуме у року од две године, биће уклоњен са листе GGN, а биће укинута све привилегије које подразумева чланство у GGN, укључујући употребу GGN лога.

- Унеско ће обавестити управљачко тело заинтересованог Геопарка, Националну Комисију за Унеско и одговарајуће државне органе у земљи, о резултату периодичног извештаја.

- Уколико Геопарк жели да иступи из GGN, његово управљачко тело треба да обавести Геопарк Секретаријат, матичну Националну Комисију, и одговарајуће државне органе у заинтересованој земљи, са образложењем разлога за повлачење.

- Увек је могуће да постојећи Геопарк затражи промену својих граница, што прво треба да одобри Геопарк Биро. Само после овог одобрења може се користити GGN лого унутар нових територија Геопарка. Захтев за промену граница треба да буде достављен и

Геопарк Секретаријату GGN при Унеску, са детаљним подацима о постојећим и новим границама, одговарајућим мапама, разлозима за, и користима од предложене промене.

- Проглашавањем подручја као члана GGN, биће обезбеђен одговарајући публицитет и промоција, од стране управљачког тела заинтересованог Геопарка. Унеско ће бити

редовно информисан о текућем напретку и достигнућима у Геопарку. Ово се односи на посебне догађаје (на пример, twinning, инаугурације, итд.) и њихову промоцију помоћу одговарајућег публицитета, укључујући линкове за веб-сајтове који су лако доступни публици широм света.

ПОСТУПАК ЗА ПРИСТУПАЊЕ ЕВРОПСКОЈ МРЕЖИ ГЕОПАРКОВА

ПРИЈАВЕ ИЗ ЕВРОПСКИХ ЗЕМАЉА

- Геопарк који се налази у Европи, а жели да приступи GGN, позива се да поднесе потпун апликациони досије канцеларији за координацију Мреже Европских Геопаркова (EGN), која делује као интеграциона организација унутар GGN, за Европски континент. GGN и Мрежа Европских Геопаркова су формиране паралелно, на истим концептуалним основама. Сходно томе, апликације за Глобалну Мрежу из Европских земаља, се имплементирају преко EGN. Као стални члан Саветодавног Одбора и експертских комитета EGN, Унеско учествује на свим нивоима евалуације, и одлучивања о апликацијама.

- Унеско и EGN су потписале два споразума у том смислу, "Споразум о сарадњи између Одељења Земаљских наука Унеско и Мреже Европских Геопаркова" (2001, Алмеира, Шпанија), и „Мадониа Декларацију“ (2004, Мадониа, Италија). Као резултат, EGN координира чланство у GGN, за Европу.

- EGN је успостављена јуна 2000. године, од стране четири Европска Геопарка: за заштиту геолошког наслеђа и промоцију одрживог развоја њихових подручја; у циљу стварања јаке Европске тематске групе подручја, укључених у одрживи развој; за припрему и преговоре о новим, заједничким Европским Програмама.

- Ако у било којој Европској земљи већ постоји "Национална Мрежа Геопаркова", онда апликант прво мора бити верификован члан националне мреже, пре подношења досијеа

за чланство у EGN. Коментари које сачини компетентно тело на националном нивоу, током успешне апликационе процедуре на националном нивоу, могу чинити вредан додатак у апликационом досијеу.

- Европски кандидати морају поднети апликације преко Координационе јединице EGN, Réserve Géologique de Haute Provence, Digneles-Bains, France, од које се могу унапред тражити савети и асистенција.

Попуњена пријава са одговарајућом документацијом подноси се представнику Координационог одбора EGN (адреса доступна на интернет страни EGN), у периоду од 1. октобра до 1. децембра текуће године.

Приступна документација мора бити концизна и свеобухватна, написана на енглеском језику, обима до 50 страница куцаног текста, укључујући карте и фотографије.

Потенцијални кандидат за приступање Европској мрежи геопаркова треба да достави следеће информације:

- идентификацију граница територије геопарка;
- кратак опис геопарка (научни значај геопарка);
- преглед економске ситуације потенцијалног геопарка;
- план одрживог развоја територије геопарка;

- званични захтев за номинацију, потписан и оверен од стране надлежног органа.

Документација мора да садржи и:

1. Све прилоге који прате писмо-апликацију и
2. Документ о самовредновању.

Апликација треба да буде достављена са:

- три текстуална досијеа и десет (10) CD-ROM-ова, који садрже комплетну електронску пријаву у PDF формату, с тим да датотека не сме прелазити обим од 10 MB.
- везу/линк са интернет страницом на којој је комплетна електронска пријава досијеа, као и додатни анекси, преузети са интернет странице чланица Мреже.

Номинација ће бити проверена и прегледана закључно до 31. јануара идуће године. Уколико је потребно, захтев за додатна објашњења или допунску документацију биће упућен представнику геопарка кандидата најкасније до 28. фебруара наредне године.

Номинација се разматра на пролећном састанку EGN, крајем марта или почетком априла месеца наредне године. Након тога, представник номинованог геопарка биће обавештен о резултату процене: да ли је кандидатура прихваћена или не и да ли су неопходне и неке додатне информације и појашњења. Мишљење о кандидатури одређеног геопарка такође даје и представник Међународне уније геолошких наука (IUGS).

Процену геопарка кандидата врши Одбор који се састоји од два стручњака који могу а не морају бити представници Европске мреже геопаркова. Евалуација се обавља у периоду 1. мај - 31. јул наредне године. Геопарк кандидат у обавези је да сноси трошкове путовања и боравка стручњака који оцењују геопарк. Извештај о резултату евалуације доставља се представницима геопарка кандидата најкасније до 31. августа.

Процена евалуационог одбора и коначна одлука о приступању доноси се на јесењем састанку EGN (обично током септембра месеца). Састанку присуствују и представници геопарка-кандидата. Уколико се из било којих разлога не прихвати апликација потенцијалног кандидата, захтев за приступање одлаже се за следећи јесењи састанак, годину дана касније.

Припрема досијеа-апликације зависи од физичке величине територије, броја објеката геодиверзитета као и од броја пројеката који се изводе на територији геопарка кандидата.

ГЕОЛОШКА, БИОЛОШКА И ПРЕДЕОНА РАЗНОВРСНОСТ ЂЕРДАПА

С обзиром на то да су гео и био разноврсност детаљно описани у претходним поглављима ове Студије, у наставку је дат кратак опис предеоне разноврсности Ђердапа.

Геолошка подлога је у комбинацији са климатским условима утицала на настанак специфичних облика рељефа, што је условило појаву флоре и фауне израженог диверзитета. Такође, антропогено дејство, мањег или већег интензитета, довело је до формирања аутентичне физиономије и динамике предела.

Са геоморфолошког аспекта су присутне на Дунаву три клисуре, два кањона - Велики казан (Слика 12), Мали казан (Слика 13) и три котлине, као и кањони и клисуре бројних притока, остенаци, острва, џиновски лонци, пећине, прерасти, бигрене акумулације са атрактивним водопадима, потајница, итд. Најинтересантнија група биљака која се налази на Ђердапу јесу терцијарни реликти, односно, древне врсте које су преживеле ледено доба и опстале до дана данашњег, захваљујући специфичној рефугијалној клими Ђердапске клисуре са малим температурним амплитудама. Изразито велики број станишта (велика река, планински бујични потоци, забарене површине, шумски комплекси, ливаде и пашњаци, брдски и планински терени у залеђу, кречњачки и флувио-денудациони платои, кањонски, клисурасти и котлински делови) чини примарни квалитет природног предела овог подручја. Због тога

Слика 12. Поглед на „Велики казан“ са врха „Велики Ширбац“

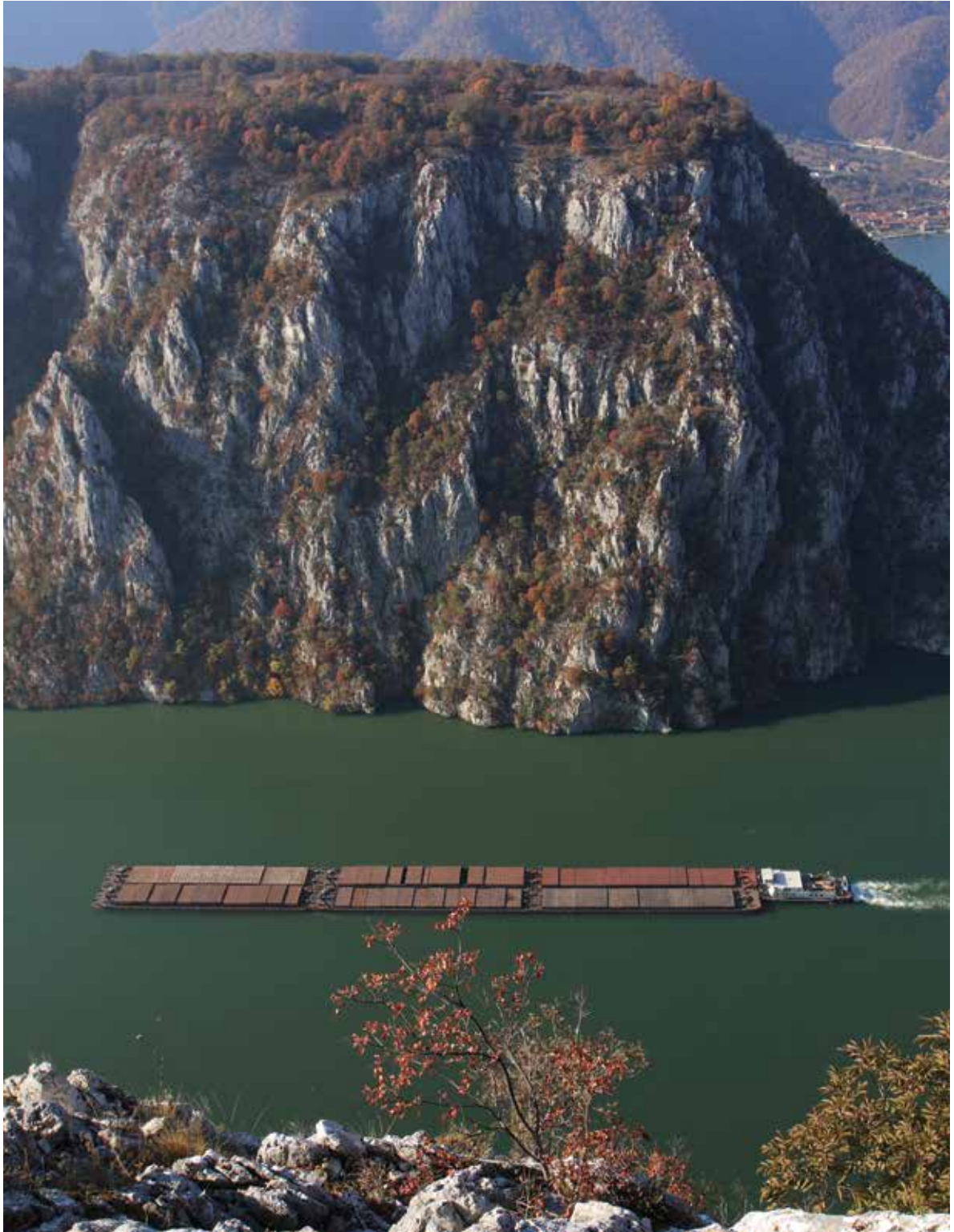
је Ђердапски рефугијум највећи у Србији и представља јединствени природни феномен и карактеристичну појаву. Са друге стране, Ђердап је ризница културног наслеђа због културно-споменичких вредности, као што су археолошка налазишта Голубац, Лепенски вир, Рудна глава, Трајанова табла, Толијата, Диана, Фетислам и др. Интегрални део овог културног наслеђа чине традиционална сеоска насеља и целине (села, засеоци и издвојени склопови), народно градитељство и традиционални облици привређивања у руралном пределу (насеља Мироч и Петрово

Село). Због тога је културни предео такође веома значајан сегмент идентитета Ђердапа. Као резултат свих вредности које Ђердап поседује, произилази и његов велики потенцијал за развој геотуризма који је разрађен у посебној студији.

ИСПУЊЕНОСТ КРИТЕРИЈУМА ЗА ГЕОПАРК НОМИНАЦИЈУ

Због свега наведеног, Национални парк „Ђердап“ као кандидат за Геопарк номинацију, испуњава већи део критеријума да би

Слика 13. „Мали казан“

постао Геопарк и члан GGN/EGN. Како би себи обезбедила сигурно чланство у GGN/EMG, управа Националног парка треба додатно да ради на јачању сарадње са републичким и локалним властима, приватним сектором, као и истраживачким и образовним институцијама, у процесу планирања и оснивања Геопарка. Такође, потребно је да оснивање Геопарка буде праћено израженом и јасном подршком локалних политичких лидера и функционера локалних заједница, укључујући и обезбеђивање потребних финансијских средстава. Иницијатива за оснивање Геопарка треба да буде покренута од управа локалних заједница, које су чврсто опредељене да се креира и спроведе управљачки план, који ће задовољити економске потребе локалног становништва и створити услове за заштиту предела у коме они живе.

ШТА ЋЕ НП „БЕРДАП“ ДОБИТИ СА ЧЛАНСТВОМ У GGN/EGN?

Циљ GGN је да чланови мреже помогну потенцијално погодним подручјима у њиховом развоју и покушају да постану чланови, како би се осигурао свеобухватни високи квалитет услуга на коме мрежа инсистира.

Као партнери у GGN, чланови треба да шире концепт геопаркова у свим деловима света, а посебно у земљама у развоју, где одржив туризам као онај који је развијен унутар геопаркова, води ка отварању радних места у локалним руралним заједницама, за њихову добробит.

GGN обезбеђује платформу за сарадњу и размену између експерата и извршилаца у домену геолошког наслеђа, као и у његовој промоцији. Под покровитељством Унеска, кроз сарадњу са партнерима из глобалне мреже, значајни локални и национални геолошки локалитети добијају светску препознатљивост и корист од размене знања и експертиза са стручним особљем из других Геопаркова.

Унеско и GGN развијају моделе најбоље праксе и постављају стандарде квалитета за подручја која интегришу заштиту геолошког наслеђа у стратегије за регионални одржив економски развој. Оснивање Геопарка ће допринети достизању одрживости, као и стварној економској добробити за локално становништво, обично кроз развој одрживог туризма и других економских и културних активности.

V ПРЕКОГРАНИЧНА САРАДЊА – ПРЕПОРУКЕ И ЗАКЉУЧЦИ

Прекогранична заштита (ТВС-Transboundary Conservation) подразумева прекогранични рад како би циљеви очувања били постигнути. Данас, када су процеси глобализације присутни у сваком делу света, различити облици међународне сарадње, као што су размена идеја, трговина и технологије, ипак нису превазишли природу, односно, заштићена подручја. Колико једноставна и јасна може да буде међународна сарадња у заштити природе ако областима у оквиру политичких граница руководе различити режими, ако се њима управља са различитим циљевима, уз примену различитих правних система и система управљања, и ако су те области насељене заједницама које говоре различитим језицима или чак имају конфликтне односе кроз историју? Заиста, ниједна земља не користи идентичне системе за очување природе, а разлике могу створити значајне препреке, које, пак, могу отежати сарадњу, што доводи до непостојања напретка у постизању циљева очувања. Многи елементи су од кључног значаја у спровођењу прекограничног очувања и њихов успех ће зависити од читавог низа проблема, који су често непредвидљиви, а чије решавање може да потраје. С друге стране, напредак и добра сарадња могу резултирати многим добробитима за биодиверзитет, људе (укључујући културне везе и економски раст), као и за политику одређене области. Као и у многим другим областима живота, ефикасан систем

управљања и компетентни појединци са визијом, јако вођство и ентузијазам, довешће до успешне и продуктивне прекограничне заштите.

***

Циљеви прекограничне заштите могу се спроводити на различитим нивоима (van der Linde et al., 2001) и вишеструки су, укључујући очување биодиверзитета, културну размену, локални економски развој, међународну сарадњу, одржавање мира и безбедности, регионалне економске интеграције, промоцију одрживог развоја, итд. (Sandwith et al., 2006). Укључивањем различитих нивоа, сектора и заинтересованих страна, прекограничне иницијативе су добро позициониране за остваривање значајног доприноса сваком појединачном циљу. Штавише, сагледавањем ових циљева на свеобухватан начин, по коме циљеви очувања нису издвојени, већ међусобно повезани, иницијативе прекограничне заштите могу значајно да допринесу истовременом остварењу значајног броја ових циљева очувања, и то, на интегративан начин. Према Sandwith et al. (2006), прекогранично ко-управљање у циљу остваривања задатака очувања биодиверзитета, такође, пружа прилику за промовисање међународне сарадње, мира и одрживог развоја.

Табела 1. Нивои сарадње прекограничних међународних заштићених подручја

Нивои сарадње	Карактеристике
Ниво 0 Нема сарадње	<ul style="list-style-type: none"> • Особље два заштићена подручја никада не комуницира, нити се састаје • Нема размене информација и сарадње по било ком питању
Ниво 1 Комуникација	<ul style="list-style-type: none"> • Постоји двосмерна комуникација између заштићених подручја • Састанци/комуникација се одвија најмање једном годишње • Информације се некада размењују • Обавештавање о активностима које могу бити од утицаја на друго заштићено подручје се некада спроводи

<p>Ниво 2 Консултације</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Комуникација је чешћа (најмање три пута годишње) • Сарадња се одвија у најмање две различите активности • Две стране обично деле информације • Обавештавање о активностима од утицаја на гранично заштићено подручје је уобичајено
<p>Ниво 3 Сарадња</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Комуникација је честа (најмање свака два месеца) • Састанци се организују најмање три пута годишње • Два заштићена подручја активно сарађују у најмање четири активности, некада је присутна координација планирања и саветовање са другим заштићеним подручјем пре спровођења активности
<p>Ниво 4 Сарадња у планирању</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Два заштићена подручја често комуницирају и координирају активности у неким областима, нарочито планирању • Два заштићена подручја суделују у најмање пет активности, одржавају редовне састанке и обавештавају једни друге у ургентним ситуацијама • Заштићена подручја обично координирају планирање и третирају читаво подручје као једну еколошку јединицу
<p>Ниво 5 Пуна сарадња</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Планирање два заштићена подручја је у потпуности интегрисано и, ако је могуће, засновано на екосистему, уз заједничко доношење одлука и заједничке циљеве • Постојање заједничког планирања, које, ако постоји заједнички екосистем, обично оба подручја третира као целину • Некада постоји и заједничко управљање, уз сарадњу у најмање шест активности • Постојање заједничког саветодавног комитета за прекограничну сарадњу

Извор: Sandwith et al. (2001). Прилагођено из Zbicz (1999).

Постизање циљева прекограничне заштите захтева одређене радње које заинтересоване стране треба да предузму. Заједничке вредности и визија морају да буду идентификовани, заједнице треба да буду укључене од почетка прекограничне иницијативе, подршка доносилаца одлука треба да буде обезбеђена итд. (Sandwith, 2001; Hamilton, 1996).

Све већи број иницијатива прекограничне заштите широм света, укључујући различите циљеве и средства њихове реализације, повећао је потребу за давањем оквира значењу прекограничних иницијатива и њиховом дефинисању.

Дефинисање прекограничне заштите: историјски аспекти

Постоји широк спектар појмова који се користе широм света за означавање „подручја прекограничне заштите“ и „иницијатива прекограничне заштите“, као што су „међу-

народни паркови мира», „прекогранична заштићена подручја», „паркови мира», „прекогранична подручја управљања природним ресурсима», и многи други, што често доводи до забуне у вези са њиховим значењем и конкретним циљевима ових области.

На иницијативу IUCN, 2006. године предложена је свеобухватна типологија праксе прекограничне заштите, која укључује четири типа: прекогранична заштићена подручја, паркове мира, прекогранична подручја заштите и развоја и прекограничне миграторне коридоре (Sandwith et al., 2006). Сваки од ових типова предлаже организациони оквир за прекограничне иницијативе и обухвата специфичне циљеве:

- 1) Прекогранично заштићено подручје се дефинише као «област земљишта и/или мора која се налази са једне или више страна граница између држава, јединица територијалне организације држава, као

што су покрајине и региони, аутономне области и/или области изван граница државног суверенитета или јурисдикције, чији саставни делови се посебно посвећени заштити и одржању биолошке разноврсности, као и природних и културних ресурса, а којима се управља на кооперативан начин, путем правних или других механизма» (Sandwith et al., 2001);

- 2) Паркови мира промовишу мир и сарадњу, уз заштиту биодиверзитета (Sandwith et al., 2001);
- 3) Прекогранична подручја заштите и развоја се формирају по моделу који интегрише заштиту биодиверзитета и аспекте друштвеног и економског развоја (Sandwith et al., 2006);
- 4) Прекогранични миграторни коридори имају за циљ одржање биолошких миграторних путева (Sandwith et al., 2006).

Преглед дат у претходном тексту односи се на укључивање IUCN и WCPA (Светска комисија за заштићена подручја) у стварање оквира дефинисања прекограничних области заштите. Међутим, важно је напоменути да друге дефиниције, такође, постоје. Две ће бити поменуте овде, с обзиром да су настале и/или постале признате од стране истакнутих организација у овој области. EUROPARC Федерација, чији је НП „Бердап“ активни члан, једна је од водећих организација које промовишу прекограничну заштиту у Европи. Ова невладина организација данас броји 365 чланова из свих друштвених сектора, заштићена подручја, невладине и владине организације из 36 европских земаља. У 2003. години, EUROPARC Федерација је успоставила систем верификације и сертификације прекограничних заштићених подручја, под називом „Прекогранични паркови - Следимо замисао природе“ (“Transboundary Parks-Following Nature’s Design”), што је довело до настанка 17 сертификованих прекограничних подручја у 2012. години. EUROPARC Федерација признаје дефиницију прекограничног заштићеног подручја, коју је увео Протокол Карпатске конвенције, а који каже да је прекогранично

заштићено подручје „област састављена од два или више заштићених подручја на територијама две или више држава потписница, у близини државне границе, где је свако подручје под влашћу своје државе“.

Фондација паркова мира (PPF) у Јужној Африци прихватила је дефиницију промовисану од стране Јужноафричког развојног протокола заједница за очување дивљих врста и спровођење закона. Према овој фондацији, прекогранично подручје заштите (наизменично називано парком мира) део је великог еколошког региона који се налази са обе стране границе држава, укључујући заштићена подручја и подручје вишеструке употребе ресурса.

Ниједан од ових оквира, промовисан од стране Фондације паркова мира и EUROPARC Федерације, не обухвата кооперативно управљање као важан показатељ да ли се подручје може сматрати прекограничним подручјем заштите/очувања. Иако критеријуми основних стандарда EUROPARC-овог система сертификације дефинишу низ мерљивих активности, на основу којих се спроводи процена прекограничних заштићених подручја, основна дефиниција, као што је поменуто, искључује заједничко управљање. За разлику од ове две дефиниције, једна од главних карактеристика IUCN-ових типова прекограничне заштите је заједничко управљање релевантних страна. Штавише, успех прекограничних иницијатива ће у великој мери зависити од ефикасне сарадње између кључних актера.

ЗАКЉУЧАК

„Када се заштићена подручја налазе са обе стране међународне границе, сарадња замењује могућност конфликта, туризам постаје снага мира, а проблеми се претварају у могућности“, рекао је Valli Moosa, бивши председник IUCN-а (преузето из Hanks 2007/2008). Овај цитат показује опортунистичку и охрабрујућу могућност коју пружају иницијативе прекограничне заштите, наглашавајући неке од потенцијалних користи и циљева таквог приступа.

По Sandwith et al. (2001) постоји пет нивоа сарадње прекограничних међународних заштићених подручја (Табела 1). На основу досадашње праксе и искуства, ниво сарадње између Националног парка „Бердап“ и Парка природе “Porțile de Fier“ **је на нивоу сарадње – ниво 3.**

Иницијативе прекограничне заштите могу, заиста, да укључе заштићена подручја са специфичним циљевима у допринос очувању природе, заједно са повезаним услугама екосистема и културним вредностима, док, истовремено, оне могу да укључе и друга подручја која доприносе социјалним, економским и другим циљевима. Вредност иниција-

тива прекограничне заштите није само у постизању дефинисаног скупа циљева очувања и других комплементарних циљева, већ и због покретања процеса са циљем постизања договора о овим циљевима и спровођења неопходних активности на кооперативан начин. Прекогранично заједничко управљање, у оквиру кога различити актери суверених држава преговарају о заједничким циљевима и управљању одређеним подручјем, представља сложен модел управљања, који подразумева дугорочно ангажовање свих укључених страна. Имплементација успешне и одрживе иницијативе прекограничне заштите је, стога, важна мисија.

ЛИТЕРАТУРА

Biodiversity conservation and management in protected areas and biosphere reserves, UNESCO ROSTE. 2003.

EL-890 : Студијско документациона основа за просторни план подручја посебне намене Националног парка Ђердап. 2010.

European Geoparks Network

<http://www.europeangeoparks.org/bsite/geopark/>

Hamilton, L.S., Mackay, J.C., Worboys, G.L., Jones, R.A. and Manson, G.B. (1996). Transborder Protected Area Cooperation. IUCN/Australian Alps National Parks.

Hanks, J. (2007/2008). Big is Beautiful. Africa Geographic 15(11): 39-56, December 2001/ January 2008.

Initiating effective transboundary conservation: A practitioner's guideline based on the experience from the Dinaric Arc (2012). Edited by Boris Erg, Maja Vasilijevic and Matthew McKinney. IUCN, Gland, Switzerland and Belgrade, Serbia

IUCN. World Heritage and Protected Areas. Доступно на IUCN web сајту.

Maran A., (2010). Geoparks - European Experience and Perspectives. - In: Maran A., Savie Lj., Cukavac M., Ganie M. (Eds.), Proceeding of the 15th Congress of Geologists of Serbia with International Participation. Belgrade 2010, 702-708.

Maran A., (2010). Valuing the geological heritage of Serbia. Bulletin of the Natural History Museum. 3: 47-66.

Madrid Declaration on the UNESCO Man and Biosphere (MAB) Programme and the World Network of Biosphere Reserves (WNBR), UNESCO. 2008.

Madrid Action Plan for Biosphere Reserves (2008-2013), UNESCO.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001633/163301e.pdf>

Монографија „Национални парк Ђердап – памтивек природе и човека“, 1996.

Phillips, Adrian (edited by), Transboundary Protected Areas for Peace and Co-operation (Based on the proceedings of workshops held in Bormio (1998) and Gland (2000), IUCN, The World Conservation Union, World Commission of Protected Areas (WCPA) Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 7, 2001.

Просторни план подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“, Институт за архитектуру и урбанизам Републике Србије. 2011.

Recommendations for the Establishment and Functioning of Transboundary Biosphere Reserves <http://www.unesco.org/mab/doc/brs/TBR.pdf>

РЕЗЕРВАТИ БИОСФЕРЕ, Југословенски комитет за међународни програм Човек и биосфера, Југословенска комисија за сарадњу са UNESCO.

Sandwith, T., Shine, C., Hamilton, L. and Sheppard, D. (2001). Transboundary Protected Areas for Peace and Co-operation. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

Sandwith, T., Lockwood, M. and Gurung, C. (2006). Linking the Landscape. In: Lockwood, M.,

Worboys, G. and Kothari, A. (Eds.). Managing Protected Areas: A Global Guide. UK and USA:

Earthscan.

Студија номинације Парка природе за резерват биосфере „Голија-Студеница“, Завод за заштиту природе Србије. 2001.

UNESCO. 1972. Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. (World Heritage Convention).

UNESCO Global Network of National Geoparks

http://portal.unesco.org/science/en/ev.php-URL_ID=6400&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

UNESCO. 2014. Guidelines and Criteria for National Geoparks seeking UNESCO's assistance to join the Global Geoparks Network (GGN).

UNESCO World Heritage Centre. World Heritage List. Доступно на UNESCO web сајту.

UNESCO World Heritage Centre. Tentative list. Доступно на UNESCO web сајту.

UNESCO (2005). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.

UNESCO (2011). Preparing World Heritage Nominations (Second edition, 2011).

UNESCO World Heritage Centre (2013). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.

Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. WHC. 13/01

Zbicz, D. (1999). Transboundary Cooperation between Internationally Adjoining Protected Areas. In: Harmon, D. (Ed.) *On the Frontiers of Conservation*. Hancock, Michigan, USA: George Wright Society.

ZOUROS N., MARTINI G., (2003): Introduction to the European Geoparks Network. - In: ZOUROS N., MARTINI G., FREY M. L. (Eds.): *Proceedings of the International Symposium on Geological Heritage Protection and Local Development*. 2nd European Geoparks Network Meeting, 17-21. Lesvos Island.

ZOUROS N., MC KEEVER P., (2008): European Geoparks: Earth heritage protection, Geotourism and Sustainable local development. 33rd International Geological Congress, IES-04 Geoparks and geotourism. Abstracts, Oslo.

CIP

Студија је настала у оквиру пројекта BioREGIO Carpathians, суфинансираног од стране EU кроз програм транснационалне сарадње Југоисточна Европа